

16. Yüzyıla Ait Bir Osmanlı Ben-Anlatısı: Habibullah b. Mahmud'un *Sergüzeşt-nâme*

Semra Çörekçi*

An Ottoman Ego-Document from the 16th Century: Habibullah b. Mahmud's Sergüzeşt-nâme

Abstract ■ Ego-documents, with their subjective and personal nature, offer unique insights into the lives, emotions, and perspectives of individuals. This article aims at introducing and discussing a hitherto unknown Ottoman ego-document from the 16th century. Habibullah ibn Mahmud described the events of his life starting from his twenties. He supported his story with dream narratives and portrayed himself as having a spiritual personality and being assigned by the Prophet of Islam to serve the Ottoman sultans. Behind this image, the reader can see a determined person trying to gain a position and rise above his circumstances. The author sought patronage relationships with high-ranking statesmen by telling dreams or presenting works in which dreams were written. The ego-document, which is the source of this study, was probably presented to a statesman with similar expectations. In the first part of the article, the form and content of the manuscript will be analyzed. It will be revealed that producing an autobiographical work, presenting it to a prominent person and gaining some benefits in return was possible. This also reveals that such works were circulated, read, and liked in Ottoman literary circles. A further point will be made by discussing the question of whether the author's inner world can be discerned in an ego-document primarily centered around patronage relations, seeking favor and position. In the second part, the text will be transcribed and brought to the attention of researchers for further studies.

Keywords: Ottoman Ego-Documents, *Sergüzeşt-nâme*, Autobiography, 16th Century, Dream Narratives.

* İstanbul Medeniyet Üniversitesi.

Makalenin yazımına değerli fikir ve önerileriyle katkıda bulunan Prof. Dr. Selim Karahasanoğlu'na, Osmanlıca metnin son okumasını ve tashihini yaparak katkıda bulunan Prof. Dr. Bilgin Aydın ile Dr. Elmin Aliyev'e ve metinde geçen Arapça cümleleri Türkçe'ye tercüme eden Dr. Abdullah Yıldırım'a teşekkür ederim.

Giriş

İbrahim Olgun 1972 tarihli makalesinde Türk edebiyatında anı türüne gereği kadar yer verilmediği kanısının gerçeği tam olarak yansıtmadığını, asıl meselenin eserlerin yokluğu değil onları ortaya çıkarmak ve değerlendirmek konusundaki yetersiz ve yönemsiz çalışmalar olduğunu yazmıştır.¹ Benzer bir görüşü ortaya koyan Cemal Kafadar; Osmanlıda insanların kendi hayatlarından bahsettiği eserlerin sanılanın aksine çok daha fazla olduğunu² ve sistematik bir araştırma ile günlük, rüya, esaret anlatıları, mektup ve otobiyografi gibi Osmanlı çalışmalarının ufkunu ve sınırlarını genişletecek birçok esere ulaşılabileceğini kaydetmiştir.³

Bu iki yazar tarafından oldukça erken bir dönemde ortaya konulan farkındalığın bu türden eserlerin nadir olduğu yönündeki kanıyı değiştirmesi için uzun yıllar geçmesi gerekti. Kafadar'ın Asiye Hatun'un rüyaları üzerine yaptığı çalışmadan yaklaşık yirmi yıl sonra, Selim Karahasanoğlu'nun yayınladığı *Kadı ve Günlüğü: Sadreddinzâde Telhisî Mustafa Efendi Günlüğü (1711-1735) Üstüne Bir İnceleme* adlı eser Osmanlı ben-anlatılarına dair bir farkındalık yaratmayı başardı.⁴ Uzun bir süredir Osmanlı ben-anlatıları üzerine çalışmalar yürüten Karahasanoğlu, Osmanlı dünyasında günlükler, otobiyografiler, anılar ve hususi mektuplaşmaların Tanzimat öncesi dönemde de yaygın olarak üretildiği kanısındadır. Ona göre bu türden eserlerin daha az bilinmesinin ardında yatan temel neden yazma eser kütüphanelerinin gerektiği gibi tasnif edilmemiş olmasıdır.⁵ Karahasanoğlu başka bir makalesinde yazma eser kütüphanelerinde bu türden metinlere görece daha az rastlanmasının yazarların öz-farkındalık eksikliğinden ve hayatlarını yazmaya değer bulmadıklarından değil kağıdın pahalı ve ulaşılması zor bir meta olmasından kaynaklanmış olabileceğini ifade etmiştir. Zira en erken dönemlerde bile insanlar benlik bilincine sahipti.⁶ Gerçekten de son yıllarda yapılan çalışmalar,⁷ düzenlenen

1 İbrahim Olgun, "Anı Türü ve Türk Edebiyatında Anı", *Türk Dili*, 25/246 (1972), s. 406-7.

2 Cemal Kafadar, *Rüya Mektupları: Asiye Hatun* (İstanbul: Oğlak Yayınları, 1994), s. 12-3.

3 Cemal Kafadar, "Self and Others: The Diary of a Dervish in Seventeenth Century Istanbul and First-Person Narratives in Ottoman Literature", *Studia Islamica*, 69 (1989), s. 149.

4 Selim Karahasanoğlu, *Kadı ve Günlüğü: Sadreddinzâde Telhisî Mustafa Efendi Günlüğü (1711-1735) Üstüne Bir İnceleme* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013).

5 Selim Karahasanoğlu, "Ben-Anlatıları", *Tarih Bilimi ve Metodolojisi*, ed. Mehmet Yaşar Ertaş (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2019), s. 284.

6 Selim Karahasanoğlu, "Ottoman Ego-Documents: State of the Art", *International Journal of Middle East Studies*, 53/2 (2021), s. 307.

7 Selim Karahasanoğlu başkanlığında yürütülen "Osmanlı Literatüründe Ben-Anlatıları:

sempozyum⁸ ve çalıştaylar⁹ yazma eser kütüphanelerinin ve dahi Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nin ben-anlatıları açısından ne denli zengin olduğunu göstermiştir. Ortaya çıkan eserler, insanın kendini anlama ve anlatma çabasının sadece modern dönemlere has olmadığını göstermektedir.

Osmanlı yazarları 15. yüzyıl gibi oldukça erken dönemlerden itibaren sergüzeştname türünde kendi hayat hikayelerinin tamamını veya bir bölümünü kaleme aldıkları ve başlarından geçen olaylarla ilgili duygu ve düşüncelerini kendi ağızlarından anlattıkları eserler üretmişlerdir.¹⁰ Yazarların çoğunlukla kendi

Envanter, Analiz (1500-1800)" başlıklı TÜBİTAK 1001 projesi ve yine proje ekibi tarafından çıkarılan *Ceride: Ben-Anlatıları Araştırmaları Dergisi*, Türkiye'de ben-anlatıları çalışmalarının geldiği noktayı göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Derginin ilk sayısında yayınlanan iki önemli makale için bkz. İbrahim Halil Ayten, "Geçmiş ve gelecek Arasında "Ben": Abdullah el-Ahıskavî'nin Otobiyografisi", *Ceride: Ben-Anlatıları Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (2023), s. 64-128; Elmin Aliyev, "Osmanlı Literatüründe Kadın Ben-Anlatılarına Bir Katkı: Çerkes Mehmed Şartlık Beg'in Hâtunu Hafize Kadın'ın 1805-1808 Tarihli Rüya Anlatıları", *Ceride: Ben-Anlatıları Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (2023), s. 129-47.

8 2022 yılında İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde düzenlenen "Osmanlı Literatüründe Ben-Anlatıları" başlıklı sempozyumun raporu için bkz. Özlem Özdemir Kumbar, "Osmanlı Literatüründe Ben-Anlatıları Sempozyumu Üzerine Rapor", *Toplumsal Tarih Akademi*, 1 (2022), s. 130-6.

9 2020 yılında İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde düzenlenen "Osmanlı Literatüründe Ben-Anlatıları" başlıklı çalıştayın raporu için bkz. Selim Karahasanoğlu, "Learning from Past Mistakes and Living a Better Life': Report on the Workshop in Istanbul on Ottoman Ego-Documents", *Review of Middle East Studies*, 54/2 (2020), s. 294-302. Bu çalıştayda sunulan bildirilerden oluşan bir seçki *International Journal of Middle East Studies* adlı dergide yayınlanmıştır. Bkz. İlker Evrim Binbaş, "Autobiographies and Weak Ties: Sain al-Din Turka's Self-Narrative", *International Journal of Middle East Studies*, 53/2 (2021), s. 309-13; A. Tunç Şen, "The Emotional Universe of Insecure Scholars in the Early Modern Ottoman Hierarchy of Learning", *International Journal of Middle East Studies*, 53/2 (2021), s. 315-21; R. Aslıhan Aksoy Sheridan, "Nostalgia of a Frustrated Ottoman Subject: Reading Osman Agha of Timisoara's Memoirs as Self-Narrative", *International Journal of Middle East Studies*, 53/2 (2021), s. 323-330; Semra Çörekçi, "The Dream Diary of an Ottoman Governor: Kulakzade Mahmud Pasha's *Düşnâme*", *International Journal of Middle East Studies*, 53/2 (2021), s. 331-5; Suraiya Faruqi, "Aziz Nesin about Himself and his Parents: Poor People in Istanbul during the Late Ottoman Period", *International Journal of Middle East Studies*, 53/2 (2021), s. 337-43.

10 Sergüzeştname yazarların hayat hikayelerini veya başlarından geçen esaret, ayrılık, hastalık, aşk acısı gibi bazı olayları çoğunlukla manzum olarak anlattıkları eserlerdir. Geniş bilgi için bkz. Orhan Kemal Tavukçu, "Sergüzeştname", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 2009, XXXVI, s. 559-60. Sergüzeştname türüne ait örnekler için bkz. Haluk

hayatlarını anlatma motivasyonu ile kaleme aldığı ve anlatının merkezine kendi şahsiyetlerini koyduğu sergüzeşt-nâmeler, Osmanlı ben-anlatıları literatüründe önemli bir yere sahiptir. *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler* adlı kitabında Haluk Gökalp, yazarların birey olarak hayatlarını önemsedikleri ve başlarından geçenleri anlatmaya değer buldukları için eserlerini kaleme aldıklarını¹¹ ve sergüzeşt-nâmelerde Osmanlı bireyini görebileceğimizi ifade eder.¹² Gerçekten de bu eserler yazarların hayatları hakkında bilgi vermenin yanında onların korkuları, beklentileri, özlemleri, keder ve sevinçlerine de ışık tutarak Osmanlı bireyinin iç dünyasına girmemize olanak sağlar. Bu çalışmada Osmanlı ben-anlatıları literatürüne bir katkı sağlayacağını düşündüğümüz, 16. yüzyıla ait bir sergüzeşt-nâme tanıtılacaktır.

Eser ve Müellifi Hakkında Genel Bilgiler

Eser, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 10507 numarada kayıtlı bulunmaktadır.¹³ Eserde başlık bulunmamakla birlikte katalog kaydında *Sergüzeşt-nâme* olarak adlandırılmıştır. 12 varaktan oluşan bu eserin her bir varlığında 17 satır vardır. Eser nesih hat kullanılarak siyah mürekkep ile yazılmış; Arapça ifadeler için kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Her sayfada yazının etrafı altın yaldızlı cetvelle çerçevelenmiştir. Sonda yer alan boş yaprakta, eserin Mustafa Paşa metrukâtından olduğunu ifade eden 1014 (1605/1606) tarihli bir kayıt yer almaktadır. Eserin başında İbnülemin Mahmud Kemal İnal'a (ö.1957) ait bir temellük kaydı bulunmaktadır.

Eserin bulunduğu İbnülemin Mahmud Kemal İnal Koleksiyonu ben-anlatıları açısından önemli bir yere sahiptir. Zira bu *Sergüzeşt-nâme*, İbnülemin Bey'in koleksiyonundan çıkan ilk ben-anlatısı değildir. Sıdkı Mustafa günlüğü aynı koleksiyonda yer alan ben-anlatılarından sadece bir diğeridir.¹⁴ Birden fazla

Gökalp, *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler* (İstanbul: Kitabevi, 2009); Günay Kut, "Fıkrat-nâme", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 25 (1977), s. 333-53; Gülşah Taşkın, "On Altıncı Yüzyıla Ait Otobiyografik Bir Eser: *Arz-ı Hâl ü Sergüzeşt-i Gilanî*", *Turkish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8/4 (2013), s. 1339-50; Vildan Serdaroğlu Coşkun, *Zaîfî'nin Sergüzeşt-nâmesi* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2013).

11 Gökalp, *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler*, s. 604.

12 Gökalp, *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler*, s. 669.

13 Habibullah b. Mahmud, *Sergüzeşt-nâme*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 10507.

14 Sıdkı Mustafa Efendi, *Yevmiye*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 10985.

ben-anlatısının İbnülemin Bey'in koleksiyonunda yer alması tesadüf olmasa gerktir. Mutasavvıf kimliğiyle rüya günlüğü ve otobiyografi yazarı olan İbnülemin Bey'in kişilerin kendilerinden, iç dünyalarından, rüyalarından bahsettiği eserlere ilgisinin olduğu aşıkardır.¹⁵ Zira bu eserleri bir araya getirmesi ve koleksiyonuna alması "kendisi de bir Osmanlı aydını" olan İbnülemin Bey'in köklerinin dayandığı Osmanlı toplumunda otobiyografik eserlerin ilgi çektiğini, değer gördüğünü ve okunduğunu göstermektedir.¹⁶

Eserde kendisinden "bu fakîr" diye bahseden müellif, kim olduğuna dair birtakım işaretler bırakmakla birlikte tam adını eserin giriş kısmında vermemiştir, ancak içerikte verilen bilgilerden yazarın kimliğini tespit etmek mümkün olmuştur. Müellifin babası tarafından görülen rüyaların kayıtlarından babasının adının Mahmud olduğu anlaşılmaktadır. Yine varak 4^a ve 4^b'de yer alan rüya kayıtlarında müellifin doğumu ile ilgili Arapça olarak "*Za Habibullah ibn Mahmud (940)*" ve "*Vulide bi hayrin Habibullah (940).*" ifadeleri geçmektedir. Bu ifadeler yazarın adının Habibullah olabileceğine dair bir ipucu sunmaktadır. Ayrıca varak 5^a'da müellifin doğumunda görülen rüyanın yorumlandığı kısımda yer alan "Gördüm her kelâm ki ol Hazret'den Habibullah hakkında buyurulmuş." ifadesi de müellifin adının Habibullah olduğu yönündeki kanıyı kuvvetlendirmektedir. Yukarıda alıntılanan Arapça ifadelerin ebced değeri dokuz yüz kırk sayısına denk gelmektedir. Buna göre müellifin doğum yılı 940 (1534) olmalıdır. Öte yandan, müellif hicretin dokuz yüz altmışıncı senesinde yaşının yirmiyi bulduğunu da ifade etmiştir. Ayrıca, Kutbuddin el-Mekki'nin (ö. 1582) halazadesi olduğunu ifade etmesi yazarın kimliğine dair önemli bir ipucu sunmaktadır. Eymen Fuad Seyyid, bir ulema ailesine mensup olan Kutbuddin el-Mekki'nin 1511 yılında Lahor'da doğduğunu ve Gucerat müftüsü olan babasından ilk eğitimini aldığını ifade etmiştir.

Eseri tespit ederek araştırmacıların ilgisine sunan Madeline Zilfi, çalışmasında eserin günlük türüne ait olduğunu ifade etmiştir. Madeline C. Zilfi, "Bir Müderrisin Günlüğü: Osmanlı Biyografi Çalışmaları için Yeni Bir Kaynak", çev. Selim Karahasanoğlu, *Doğu Batı*, 20 (2002), s. 185-194; Madeline C. Zilfi, "The Diary of a Müderris: A New Source for Ottoman Biography", *Journal of Turkish Studies*, 1 (1977), s. 157-172.

15 Selim Karahasanoğlu, "Ben-Anlatıları: Tarihsele Kaynak Olarak İmkanları, Sınırları (Ego-Documents: Potentials and Limitations as a Source for Historical Research)", *Turkish History Education Journal*, 8/1 (2019), s. 219; İsmail Alperen Biçer, "Abd-i Hakîrin Başına Gelenler: İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın *Kendime Dair* Başlıklı Otobiyografisi Üzerine Dikkatler", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 62/1 (2022), s. 1-16; İbrahim Öztürkçü, *İbnülemin'in Rüyaları* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2018).

16 Karahasanoğlu, "Ben-Anlatıları: Tarihsele Kaynak Olarak İmkanları, Sınırları", s. 219.

Genç yaşta ailesi ile Mekke'ye göç eden Kutbuddin el-Mekkî, Mekke ve Mısır'da eğitim almıştır. Osmanlı devlet ricali ile kurduğu bağlantılar sayesinde itibar kazanmayı başarmış, Mekke kadılığı ve Mekke müftülüğü gibi önemli görevlere getirilmiştir.¹⁷ Kutbuddin el-Mekkî ile akrabalık ilişkisi yazarın da Hint (Gucerat) bağlantılı olduğuna işaret ediyor.

Eserin yazım tarihi ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. Buna karşın eserin içeriğinden yola çıkarak yazım yılına dair tahmin yürütmek mümkündür. Anlatıda geçen en erken tarih yukarıda da ifade edildiği gibi müellifin doğum yılı olan 940 (1534) tarihidir. Müellif 960 (1552/1553) yılında yirmi yaşında iken memleketinden ayrılarak Anadolu'ya gitmiştir. Müellifin Kanuni Sultan Süleyman (ö. 1566) zamanında Anadolu'ya gittiğini, şehzadelerden Bayezid (ö. 1562) ve Selim (ö. 1574) arasında çıkan taht kavgası esnasında Anadolu'da olduğunu, II. Selim'in tahta çıkışını ve dahi III. Murad'ın (ö. 1595) cülusunu gördüğünü otobiyografisinden anlıyoruz. Anlatıda geçen en son tarih III. Murad'ın tahta çıkış yılı olan 982 (1574) tarihidir. Eserin Mustafa Paşa metrukatından çıktığını ifade eden 1014 (1605/1606) tarihli kayıt ise eserin yazılış tarihini tespit etmek, en azından yazıldığı zaman aralığını belirlemek, hususunda önem arz etmektedir. Bu kayda dayanarak aşağıda eserin Lala Mustafa Paşa'ya (ö. 1580) sunulmuş olabileceği yönünde bir çıkarım yapılmıştır. Bütün bu bilgilere göre eser, III. Murad'ın tahta çıktığı 1574 tarihinden sonra ve Lala Mustafa Paşa'nın ölüm tarihi olan 1580 yılından önce müellif kırk yaşlarında iken yazılmış olmalıdır.

Müellif hayatını rüya anlatılarıyla destekleyerek ve kronolojik olarak anlatmıştır. Otobiyografi daha çok kurduğu/kurmaya çalıştığı intisap ağlarına ve bu uğurda gösterdiği çabaya ilişkindir. Gündelik hayatına dair veri olmadığı gibi yaptığı yolculukları, gittiği şehirleri, oralarda zamanını nasıl geçirdiğini anlatmaz. Ailesine ilişkin tek bahis evinden, memleketinden ayrılmadan evvel gördüğü rüya vesilesi iledir. Annesinin adından bahsetmezken, babasının adını anlatıda buluruz. Eseri kaleme aldığı dönemde müellifin yaşı hayli ilerlemiştir. Buna karşın medeni haline ve çocukları olup olmadığına dair herhangi bir bilgi vermez. Otobiyografi müellifin çevresine, ilişki ağlarına ve profesyonel hayatına ilişkin bilgilerle, kurduğu bu ilişkiler neticesinde elde etmek istediği kazançlara, beklenti ve arzularına dair bilgileri içerir.

Müellif irtibat halinde olduğu kimselerin adlarını zikretmiştir. Halazadesi Kutbuddin el-Mekkî sayesinde Mekke'de görev yapan yüksek rütbeli ulema ile

17 Eymen Fuad Seyyid, "Nehrevali", *DİA*, 2006, XXXII, s. 547-548.

irtibat kurduğunu anlayabiliyoruz. Ayrıca yazar şehzadelerin çevresinde yer alan devlet adamları ile de yakınlaşmayı başarmıştır. Otobiyografisinden böyle önemli şahsiyetlere çeşitli vesilelerle yazdığı risaleleri takdim ettiği ve gördüğü rüyaları anlattığı anlaşılmaktadır. Örneğin, III. Murad'ın şehzadeligi sırasında gördüğü rüya ya binaen bir risale kaleme almış ve şehzadenin padişah olacağını müjdeleyen bu risaleyi hocası İbrahim Efendi'ye (ö. 1573/74)¹⁸ sunmuştur. Bu makalenin konusu olan eserin Mustafa Paşa metrukatından çıkmış olması, müellifin hayat hikayesini de bir devlet adamına sunduğunu düşündürmektedir. Burada adı geçen Mustafa Paşa, Lala Mustafa Paşa olmalıdır, zira müellifin Lala Mustafa Paşa'ya sunduğu ilk eser bu değildir. Varak 7^a'da 965 (1557/58) yılında gördüğü, Şehzade Selim'in padişah olacağını müjdeleyen rüyayı Manisa'da şehzadenin hocası Ataullah Ahmed Efendi (ö. 1571)¹⁹ ve lalası Mustafa Paşa'ya arz eylediğini ifade etmektedir. Eserde verilen bu bilgilerden müellifin Ataullah Ahmed Efendi ve Lala Mustafa Paşa ile irtibatı olduğunu anlayabiliyoruz. Yazarın yakınlık kurduğu devlet adamlarına eserler sunarak himaye ilişkilerini kuvvetlendirmeye gayret ettiği anlaşıyor.

Eser Neden Ben-Anlatısı Olarak Tasnif Edilmelidir?

Peki eser gerçekten de bir ben-anlatısı mıdır? Müellif kendisinden çoğunlukla “bu fakîr”, “bende-i fakîr”, “bu bendeleri” diye bahsetmektedir. Ancak birinci tekil şahıs zamiri olan “ben” ifadesini de kullanmaktan çekinmez. “Benüm elimden gelmez.” ve “Hâtırıma geldi ki bu azîz benüm gönlümün hâtırasına vâkıfıdır.”²⁰ cümlelerindeki kullanımlar bu duruma örnek verilebilir. Ayrıca “Vâkı'amda kendümi yine Hazret-i Peygamber'in, *sallallâhu 'aleyhi ve sellem*, hidmetinde durmuşum gördüm.”²¹ ifadesinde olduğu gibi “kendi, öz” manasına gelen dönüşlülük zamirini (kendümi) kullanması müellifin ben dilini eseri boyunca yaygın olarak kullandığını göstermektedir.

Selim Karahasanoğlu bir eserin ben-anlatısı olarak tasnif edilebilmesi için eserin birtakım unsurları barındırması gerektiğini ifade etmektedir. Bu unsurlardan en önemlisi müellifin yazma motivasyonudur. Karahasanoğlu'na göre bir eseri ben-anlatısı yapan en önemli öğe, yazarın eserini baştan sona kendisinden

18 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, c. III, ed. Nuri Akbayar (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), s. 746.

19 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, c. I, s. 331.

20 Habibullah b. Mahmud, *Sergüzeştname*, v. 8^b.

21 Habibullah b. Mahmud, *Sergüzeştname*, v. 6^b-7^a.

bahsetme motivasyonu kaleme almış olmasıdır.²² Bu çalışmanın konusunu oluşturan eserin giriş bölümünde belirtildiğine göre müellif, eserini vatanını ve bildiği mekanları neden bıraktığını anlatmak için kaleme almıştır. Yazma motivasyonunun kendisini anlatmak olduğu, giriş kısmından açıkça anlaşılmaktadır. Bu anlamda eserin müstakil bir ben-anlatısı olduğu söylenebilir.

İçerik bakımından incelendiğinde eserin müellifin yaşamına ve beklentilerine dair ayrıntılara ulaşmamıza olanak sağladığı görülmektedir. Müellif hayat hikayesini kritik dönemlerde görülen rüyalar etrafında örerak anlatmıştır. Bu rüyalarda müellif ya Hz. Peygamber'in meclisinde hizmet etmekte ya da padişahların hizmetinde bulunmaktadır. Müellif de Osmanlı padişahına hizmet etme gayesi ile Anadolu'ya gitmiş ve doğduğu topraklardan uzak kalmıştır. Müellif, hayat hikayesini kurgularken Anadolu'ya gitme kararını dünyalık bir mertebeye elde etmek için almadığını, Hz. Peygamber'in yönlendirmesiyle doğduğu toprakları bırakmak zorunda kaldığını ima etmekte ve anlatısını rüya zemininde meşrulaştırmaktadır. Zira müellif rüyalarda kendisine iletilen mesajlar doğrultusunda ve Hz. Peygamber'in yol göstericiliğinde yaşamaktadır. Görülen rüyaların bazıları ise Şehzade Selim ve sonrasında Şehzade Murad'ın padişah olacağını müjdeleyen rüyalar. Rüya müjdeyi veren ise çoğunlukla Hz. Peygamber'dir. Bu rüyalar doğrudan müellifin kendisi ile ilgili olmasa bile sonucu itibarı ile ilgilidir. Müellif sıklıkla rüyasında gördüğü olayların zuhur ettiğini vurgulayarak kendisine manevi bir kimlik kazandırmıştır. Bununla birlikte gördüğü rüyaları kaleme alarak ilgili makamlara iletmış ve aşağıda açıklanacağı üzere karşılığında birtakım ihsanlar elde etmiştir.

Eserin İçeriği

Yazar hayatını anlatmaya 960 (1552/1553) senesinde henüz yirmi yaşında iken vatanından ayrıldığı beyanı ile başlar. Müellif bu ana gelmeden bir süre evvel gördüğü rüyayı naklederek kendisini bu kararı almaya iten sebepleri anlatmaya girişir. Bekleneceği üzere mesaj rüyada Hz. Peygamber tarafından iletilmiştir. Naklettiğine göre müellif kendisini bir mecliste görür. Kalabalık bir cemaat içinde olmasına rağmen Hz. Peygamber ve bir şahıs diye bahsedilip sonradan isminin Süleyman olduğu anlaşılan kişi dışında rüya örgüsünde dikkati çeken bir kimse yer almamaktadır.²³

22 Karahasanoğlu, "Ben-Anlatıları: Tarihsel Kaynak Olarak İmkanları, Sınırları", s. 218.

23 Habibullah b. Mahmud, *Sergüzeştname*, v. 1^b.

Rüyada Hz. Peygamber'in meclisinde otururken içeriye bir şahıs girer ve selam verir. Bu şahıs önemli bir kişi olacak ki Hz. Peygamber yerinden kalkar ve yanında yer vererek hürmet gösterir. Bir süre sohbet ettikten sonra bu şahıs ihtiyarlık nedeniyle zayıf düştüğünü ve düşmanlara karşı korku hissettiğini söyleyip Peygamber'den yardım talebinde bulunur. Hz. Peygamber de "Oğulcuğum!" diye hitap ettiği Habibullah'tan Süleyman'a yardım etmesini ister. Müellif, "İşittik ve itaat ettik." diyerek yerinden kalkar, Hz. Peygamber'in ve Süleyman adlı şahsın ellerini öper. Bir müddet sonra o şahıs yerinden kalkıp gider, müellif de ardınca gider. Bir deniz kenarına erişirler. Birkaç kişi gelerek o şahsı büyük bir saygı ile bir gemiye yerleştirirler. Ardından denize açılırlar. Müellif denizin kenarında bir takım yapılar görür. Şaşkınlık içinde bakarken muazzam bir hisar ve bir saray ve çeşitli ağaçlar peyda olur. Hayretle gemidekilere sorar: "Bu deniz hangi denizdir, bu şehir hangi şehirdir, bu benimle gelen Süleyman adlı şahıs kimdir?" O esnada Süleyman adlı kişi gemiden iner ve gözden kaybolur. Müellif, o kişiyi kaybettiği için elem çektiği halde uyanır.²⁴

Uyandığında annesini başucunda teheccüd namazı kılar halde bulur. Oğlunun uykusunda çektiği ıstırapı fark etmiştir. Müellif rüyasını hemen annesine anlatır. Rüya tabire ihtiyaç duyulmayacak kadar açık görünmektedir. Annesi teheccüd namazını bırakıp heyecanla duyduklarını anlatmak için eşinin yanına gider. Annesinin bu aceleci tavrı ile rüyanın önemi ve ciddiyeti okuyucuya da geçer. Sabah namazının ardından babasına da rüyasını anlatır. Babasının tabirine göre Süleyman adlı şahıs Sultan Süleyman'dır. Rüya eğer afakî olarak değerlendirilecekse Hz. Peygamber oğlunu Osmanlı padişahı Sultan Süleyman'ın hizmetine vermiştir ve kalan ömrünü o padişahın hizmetinde geçirmelidir. Eğer enfüsî manasına bakılacaksa oğlu dindarlık ve doğru yol üzerinde olmalı Allah ve Peygamber rızasına uygun yaşamalıdır.²⁵

Bu rüya müellifin doğumu esnasında görülen başka bir rüya anlatısı ile ilişkilendirilir ve afakî manayı tercih ederek Anadolu'ya gitmesi için bir zemin oluşturulur. 940 (1534) yılında ismi verilmeyen bir kişi tarafından görülen rüyada müellifin doğumu Hz. Peygamber tarafından sevinçle karşılanmıştır. Hz. Peygamber, müellifin babası Mahmud'un evine gelir ve "Allah'ın gayb aleminde şahadet alemine indirdiği kıymetli (aziz) çocuğu getir." diyerek bebeği ister. Ardından bebeği kucağına alarak beyaz bir hırka giydirir ve dizleri üzerinde tutar. Bu sırada içeriye

24 Habibullah b. Mahmud, *Sergüzeştname*, v. 2^a-2^b.

25 Habibullah b. Mahmud, *Sergüzeştname*, v. 2^b-3^a.

giren bir kimse Hz. Peygamber'e kucağında kim olduğunu sorar. Hz. Peygamber Mahmud'un oğlu Habibullah olduğu cevabını verir. Bu sorgu-sual iki kere tekrarlanır. Ardından "O sizden midir ey Allah'ın Resûl'ü?" diye sorarlar. Hz. Peygamber "Hüseyin Ali'den bana bağlı." diye cevap verir. Ardından bebeği babasına vererek "Çocuğa ve muhafazasına dikkat et." diye tembihler. Mahmud onu koruyamamaktan korktuğunu söylediğinde üzülmemesini salık verir zira Allah güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir. Bütün bu konuşmalardan sonra mecliste hazır bulunanlar ekmek ve hurma yiyip süt içmeler.²⁶

Ertesi gün rüyayı gören kişi, -ki bebeğin doğduğundan henüz haberdar değildir-, Mahmud'un yanına gelip rüyayı anlatır. Tevafuk o gün köyden süt, hurma ve ekmeğe de gelmiştir ve mecliste bulunanların yemeği tıpkı rüyadaki gibi olmuştur. Anlatıya göre, rüya dilden dile yayılır ve rüyayı duyan dostlarından bazıları rüyayı kaydederler. Mahmud oğlunun doğumu esnasında görülen rüyayı anlattıktan sonra oğlunu Allah'a ısmarladığını söyler. Onu belki uzun yıllar göremeyecek olduğunu anlamıştır. Oğlu için Hz. Peygamber tarafından çizilmiş kader planını anlamış olmanın verdiği sükûnet, vakar ve anlayışlı tavırla hareket eder. Kendi iradeleri dışında gelişen bir ayrılık söz konusu olacağı düşüncesiyle oğluna doğumu esnasında işaret edilen manevî mertebesini bildirmek ister.²⁷

Müellifin hayatındaki en önemli dönüm noktasını temsil eden bu iki rüya anlatısı otobiyografinin de giriş kısmını oluşturmaktadır. Hz. Peygamber tarafından rüya sahibine iletilen mesaj yirmi yıl önce rüya sahibinin doğumu esnasında görüldüğü ifade edilen başka bir rüya anlatısı ile pekiştirilmiştir. Her iki rüyada da Hz. Peygamber anlatının merkezindedir. İlk rüyada doğan bebeğe "Aziz!" diye hitap eder, kendisine bağlı olduğunu ifade eder ve onun korunmasını ister. İkinci rüyada ise artık büyüüp erişkin olmuş rüya sahibine "Oğulcuğum!" diye hitap eder ve bir misyon yükleyerek yaşlılık nedeniyle zayıf düşen padişahın hizmetine verir. Bu iki rüya ile müellifin Hz. Peygamber'e bağlı olduğu ve onun tarafından hizmet için seçilmiş olduğu doğrulanmıştır. Artık müellif, babasının da yönlendirmesiyle pek de heves edilmeyen bu ayrılığa razı olacak, Anadolu'ya gidecek ve Hz. Peygamber tarafından kendisine yüklenen sorumlulukları yerine getirecektir.

Böylesine yoğun duygularla başlayan otobiyografi aynı güçte ilerlemez. Zira Habibullah'a yüklenen padişaha hizmet misyonunun ayrıntıları, ne şekilde padişaha hizmet ettiği veya edeceği detaylandırılmaz. Gördüğü rüyaları ilgili kişilere

26 Habibullah b. Mahmud, *Sergüzeştname*, v. 4^a.

27 Habibullah b. Mahmud, *Sergüzeştname*, v. 4^b-5^a.

anlatıp ihsan bekleyen bir karaktere doğru evrilir. Ancak görülen rüyalar hep sadık, güvenilir ve doğru çıkan rüyalardır. Otobiyografinin başında anlatılan ve Hz. Peygamber tarafından iletilen mesajı merkeze alan bu iki rüya anlatısı ile müellif, Hz. Peygamber'in "Oğlum!" diye hitap ettiği manevî bir karakter yaratarak otobiyografi boyunca alıntılacağı rüyaların sıhhatine, sarahatine ve kendisinin manevî mertebesine vurgu yapmak istemektedir. Dwight Reynolds orta çağ Arap edebiyatında üretilen otobiyografilerde rüya anlatılarına sıklıkla başvurulduğunu ve özellikle Hz. Peygamber'in görüldüğü rüyaların manevî otorite kurma noktasında önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir.²⁸ Benzer bir yorum elimizdeki eser için de yapılabilir; müellif kaleme aldığı otobiyografik esere bu rüya anlatıları üzerinden ayrı bir değer yüklemiş olmaktadır.

Yaşam sürecine yön verecek işaretleri barındıran rüyaların anlatılmasından sonra otobiyografi, rüyaların zuhuru ile devam eder. Habibullah, Osmanlı padişahının Halep şehrine geldiği ve askerlerin Mısır üzerinden ilerleyerek Hürmüz şehri kuşattığı haberini almıştır. Niyeti orduya erişip askerler arasına katılmak ve Anadolu'ya gitmektir, ancak İslam ordusunun Hürmüz'den Basra'ya gittiklerini haber almışlardır. Bu sırada onunla hareket eden yoldaşları fırsatı kaçırdıkları düşüncesiyle geriye dönerler, Habibullah ise bir arkadaşıyla Basra'ya gider. Takvimler 961 (1553/1554) senesini gösterdiğinde, müellif Basra üzerinden Mekke'ye giderek hac vazifesini yerine getirir ve Basra'ya geri döner. Basra'dan Bağdat'a ve oradan da Halep'e geçer. Molla Ahmed Kazvîni²⁹ adlı bir kişi ile yoldaş olarak Üsküdar'a varır ve gemi ile İstanbul'a geçerler. Tam bu noktada otobiyografinin başında alıntılanan rüya anlatısı okuyucuya hatırlatılır; zira rüyasında gördüğü kuleyi, sarayı, hisarı ve dahi ağaçları aynen müşahede etmiştir. Müellifin rüyasının sadık bir rüya olduğu bir kez daha kanıtlanmıştır. Eksik kalan tek bir unsur vardır,

28 Dwight Reynolds, "Symbolic Narratives of Self: Dreams in Medieval Arabic Autobiographies", *On Fiction and Adab in Medieval Arabic Literature*, ed. Philip F. Kennedy (Wiesbaden: Harrossowitz Verlag, 2005), s. 266.

29 Nev'izâde Atâyî, *Hadâ'ik-ül-Hakâ'ik fî Tekmiletî'ş-Şakâ'ik-Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli*, c. I, ed. Derya Örs, haz. Suat Donuk (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017), s. 276. Atâyî'nin verdiği bilgiye göre Molla Ahmed Kazvîni 892 (1486/7) tarihinde Kazvin'de dünyaya gelmiş, Acem ulemasından ilim tahsil ettikten sonra 950 (1543/4) senesinde elli akçe ile Medrese-i Cedîde'ye tayin edilmiştir. Atâyî, Kazvîni'nin Elkas seferinde ve Nahcivan seferinde mülâzım-ı rikâb-ı sultânî olduğu bilgisini de verir. Mükerreren hac vazifesini yerine getirdikten sonra 966 (1558/9) yılında Şam'da vefat etmiştir. Habibullah b. Mahmud kendisinden hem yaşça hem de ilmen daha tecrübeli olan Kazvîni'nin yoldaşlığında İstanbul'a seyahat etmiş ve saraya yaklaşabilmek için onun çevresinden yararlanmış olmalıdır.

o da tıpkı rüyasında olduğu gibi Osmanlı padişahını görmektir. Zaten anlatıda bu doğrultuda devam eder. Sultan Süleyman'ı görmek arzusu kalbinde belirmiştir. Bir gün Sultan Süleyman İskender Çelebi Bahçesi'ne ava giderken, Habibullah yol üzerinde beklemiş ve padişah geçtiği sırada ona başıyla selam vermiştir. Bu sahne de rüya anlatısıyla desteklenir. Padişahı rüyasında nasıl gördüyse yine aynı şekilde görmüştür. Müellif padişaha gördüğü rüyayı anlatma fırsatı bulup bulamadığından otobiyografide bahsetmemiştir ancak padişahın kendisine kırk beş altın ihsanda bulunması ve orada bulunan ağaların ara sıra saraya uğramasını tembih ederek itibar göreceğini söylemeleri gördüğü rüyaları Sultan'a anlattığı yönünde bir kanı oluşturmıştır. Anlatıya göre üç yıl boyunca İstanbul'da kalır. Padişah ne zaman cuma selamlığına çıksa Habibullah padişahı yolda selamlayıp inayetlere mazhar olduğunu ifade eder. Bu süre zarfında rüyalarında kendisini padişahın has hizmetkarları arasında görmeye devam eder.³⁰ Ancak metinde gerçek hayatta padişahın hizmetinde bulunmasını sağlayacak bir görev edindiğine dair bir veri yoktur. Müellifin elde ettiği ihsanlar ile geçimini sağladığı ve bu sayede İstanbul'da üç yıl boyunca ikamet ettiği anlaşıyor.

Müellif 965 (1557/1558) yılında çok önemli mesajlar içeren başka bir rüya daha görür. Rüyasında yine Hz. Peygamber'in hizmetindedir. O esnada sayıları yedi ila dokuz arasında olan bir bölük adam gelip Hz. Peygamber'in eteğini öpme şerefine erişirler. O adamlardan birisi sözü alarak şehzadelerden Selim ile Bayezid arasında savaş çıkacağını söylediğinde, Hz. Peygamber padişahın varisinin Şehzade Selim olacağını haber verir.³¹ Habibullah bir müddet Hz. Peygamber tarafından iletilen bu önemli haberi kimseye açıklamaz. Rüyasında aldığı haberin gerçekleşeceğinden o kadar emindir ki zuhur edecek olayları beklemeyle koyulur. Müellifin bu haberden kimseye bahsetmemesi ve rüyasını anlatmak için uygun zamanı beklemesi oldukça manidardır. Rüyaların uluorta herkese anlatılmadığını, bazen saklı tutulduğunu, anlatılacaksa bile güvenilen kişilere anlatıldığını ve tabir ettirildiğini biliyoruz. Metinde geçen ifadelerden müellifin amacının rüyayı güvenilir kişilere tabir ettirmek olmadığı anlaşıyor. Rüyaların itimat edildiği, başkalarının rüyalarının dahi yazıya geçirilip değer gördüğü bir toplumda, müellifin rüya aleminde aldığı bu önemli haberi gizli tutarak bir nevi "telif" hakkını elinde tutmak istediği anlaşıyor. Zira başkası tarafından dolaşıma sokulan bir rüya anlatısı, rüya sahibine maddi ve manevî bir yarar sağlamayacaktır.

30 Habibullah b. Mahmud, *Sergüzeştname*, v. 5^b-6^b.

31 Habibullah b. Mahmud, *Sergüzeştname*, v. 7^a.

Bu rüyanın üzerinden iki ay geçtikten sonra Haseki Hürrem Sultan vefat eder.³² Habibullah beklediği olayların gerçekleşmeye başladığından ve rüyasını ilgili kişilere aktarmak için doğru zamanın geldiğinden emin olacak ki hemen Manisa'ya giderek Şehzade Selim'in çevresinde bulunan iki önemli figüre, Hoca Ataullah Efendi ile Lala Mustafa Paşa'ya misal aleminde kendisine iletilen mesajları arz etmiştir. Otobiyografide belirtilmesi de Şehzade Selim'in padişah olacağı haberi memnuniyetle karşılanmış olmalıdır. Müellif haberi ilettikten sonra Halep ve Şam tarafına gider. Kış geldiğinde Şehzade Selim'in sancağı Manisa'dan Konya'ya, Şehzade Bayezid'in sancağı ise Kütahya'dan Amasya'ya tebdil olunmuştur. Tam da rüyasında gördüğü üzere 966 (1559) senesinde iki şehzadenin arasında Konya Ovası'nda savaş çıkmıştır. Müellif şehzadeler arasında çıkan bu savaşta hazır olduğunu beyan eder. Müellifin savaşa bizzat katılıp katılmadığına dair başkaca bir veri eserde bulunmaz. Olayların ardından müellif İstanbul'a gider ve yaklaşık dört yılını orada geçirir. Bu süre zarfında neler yaptığı, kimlerle görüştüğü, nasıl geçindiği detaylandırılmaz. Müellifin Rüstem Paşa'nın (ö. 1561) vefatından sonra, 969 (1562) yılında Mısır üzerinden Mekke'ye gittiğini ifade etmesi İstanbul ikameti sırasında Rüstem Paşa ile yakınlık kurmaya çalıştığını akla getirir. Müellif 1565 senesine kadar üç yıl boyunca Mekke'de kalır ve hacı eda etme fırsatı bulur. Bu üç senede üç kere Hz. Peygamber'i rüyasında gördüğünü ifade eder ancak rüyalar detaylandırılmaz. 972 (1565) senesi Zilhicce ayında görülen rüyaya ise çok önemli mesajlar içermesi nedeniyle anlatıda yer verilir.³³

Müellif rüyasında kendisini Sultan Süleyman'ın hizmetinde görür. Padişah odasından çıkar ve "Oğul!" diye hitap ettiği müellife bulundukları yerde aziz bir kimse olduğunu söyleyip ziyaret etmek ister. Elindeki asasını müellife verip bir evin içerisine girer. Padişah bir saat sonra dışarıya çıkıp müellife içeriye girmesini ve ziyaret etmesini emreder. Evin içerisine girdiğinde yüksekçe bir taş üzerinde babasını ve bir başka kimseyi oturur halde bulur. Padişahın muradı müellifin babasını değil diğer şahsı ziyaret etmektir. Müellif ikisinin de ellerini öper. O sırada dışarıdan üç kişi gelir. Onlar da her ikisinin ellerini öpüp aşağı inerler. Ellerini göğüslerine koyup dururlar. Müellifin babası oğluna o üç kişinin elini öpmesini söyler. Ardından o üç kişi selam vererek dışarıya çıkarlar. Babası o elini öptüğü kimse-leri tanıyıp tanımadığını sorar. Müellif tanımadığını söylediğinde büyük olanın Sultan Selim, ortanca olanın Sultan Murad ve küçük olanın Sultan Murad'ın oğlu Sultan Hasan olduğunu ifade eder. Bu defa babası bu üç devletin hizmetleri

32 Cahit Baltacı, "Hürrem Sultan", *DİA*, 1998, XVIII, s. 498-500.

33 Habibullah b. Mahmud, *Sergüzeştname*, v. 7^a-7^b.

için tayin olunduğunu hizmette kusur eylememesi gerektiğini söyler. Müellif zaten Sultan Süleyman'ın hizmetinde olan yegâne kişi olduğunu, gece gündüz yorgunluk çektiğini düşünür. Bu üç devletliye hizmet etmeye kadir olamayacağını başka kişilerin görevlendirilmesi gerektiğini hatırına getirir. Orada bulunan aziz gönlünden geçenleri bilir ve bu padişahlara hizmet etmenin meşakkat verecek bir görev olmadığını söyleyerek müellifin düşüncelerine karşı çıkar. Orada bulunan azizin gönlünden geçenleri bildiğini anlayıp hayret eder ve verilen görevi kabul eder. Bu esnada babası Sultan Selim'le buluşmasını emreder. Kalbinde bir ıstırap olduğu halde uyanır. Sabah olunca Kabe'de tavaf ile meşgul olur; sabah namazını kıldık-tan sonra rüyasını itimat ettiği bir kimseye anlatır. O kişi zamanın Sultan Selim'e eriştiğini ve Anadolu'ya gitmesi gerektiğini söyler. Sultan Selim'den sonra Sultan Murad padişah olacaktır ve ondan sonra da Sultan Murad'ın oğullarından bir kimse padişah olacaktır. Hasan ismi aslında padişahın güzel ahlakına ve sıfatlarına işaret etmektedir, yoksa gerçek ismini ifade etmemektedir.³⁴ Bu rüya anlatısında, ilginçtir ki, müellife sorumluluk yükleyen Hz. Peygamber değil, "Aziz" diye bahsedilen bir kişidir. Daha önce üç kere Hz. Peygamber'i rüyasında gördüğünü ifade etmesine rağmen detay vermeyen müellif, bu rüyayı anlatmaya değer bulmuştur.

Bu yazının konusu rüyaların gerçekten görülüp görülmediğini veya rüyaların sıhhatini tartışmak değildir. Gerçekten görülmemiş olsa bile otobiyografilerde/bi-yografilerde alıntılanan rüyaların o kişilerin hayatları, beklentileri, korkuları, dün-yayı algılayış biçimleriyle ilgili çok fazla ipucu verdiği aşikardır.³⁵ Bu yazıya kaynak teşkil eden otobiyografinin Sultan III. Murad zamanında yazılmış olması ve yu-karıda alıntılanan rüya ile öne sürülen kehanetin Sultan III. Murad döneminden öteye gitmemesi kayda değerdir. Zira otobiyografi yazıldığı dönemde Sultan III. Murad zaten padişah olmuştur ve bir önceki padişah hakkında yanılması da müm-kün değildir. Sultan III. Murad'ın ardından gelecek padişah ile ilgili olarak Sul-tan Hasan ismini zikretmesi ama bunun gelecek padişahın ismine değil ahlakına

34 Habibullah b. Mahmud, *Sergüzeşt-nâme*, v. 7^b-9^a.

35 Aslı Niyazioğlu, "Rüyaların Söyledikleri", *Aşk Çelebi ve Şairler Tezkiresi Üzerine Yazılar*, ed. Hatice Aynur ve Aslı Niyazioğlu (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2011), s. 71-3; Peter Burke, *Varieties of Cultural History* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1997), s. 28-9. Ayrıca Aslı Niyazioğlu'nun rüya anlatılarını temele alan diğer çalışmaları için bkz. Aslı Niyazioğlu, *Dreams and Lives in Ottoman Istanbul: A Seventeenth-Century Biographer's Perspective* (London: Routledge, 2017); Aslı Niyazioğlu, "Secrets of the Ottoman Lives? Ot-toman Turkish Biographical Dictionaries and Dream Narratives", *The Uses of First Person Writings: Africa, America, Asia, Europe*, ed. François-Joseph Ruggiu (Brussels: P.I.E. Peter Lang, 2013).

ve güzel sıfatlarına bir vurgu olduğunu belirtmesi; uzak gelecekle ilgili kehanette bulunarak, belki de hayatta olan padişahın ölümünü ima ederek, riske girmek istemediğini düşündürmektedir. Eserin yazıldığı dönemde herkes tarafından bilinen bir durumu rüya motifinde sunarak kendisi hakkında yaratmak istediği, kutsal figürler tarafından sadık rüyalar aracılığı ile padişahlara hizmet için görevlendirilen bir kişi olduğu yönündeki imajı kuvvetlendirmek niyetinde olmalıdır. Yazar bu rüya ile geçmiş ve gelecek arasında bir bağlantı da yaratmaktadır. Otobiyografinin en başında alıntılanan rüyada Hz. Peygamber tarafından zaten Kanuni Sultan Süleyman'a hizmet etmeye görevlendirilmişti. Bu rüya anlatısından görevinin Sultan II. Selim ve Sultan III. Murad döneminde de devam edeceğini anlıyoruz.

Müellif rüyayı tabir eden kişinin doğruyu söylediğini bir kez daha tasdik eder ancak Anadolu'ya gitmesinin çok zor olduğunu, o tarafa gitmekten ne bir ümidi ne de gücü olduğunu söyler. İsteksiz de olsa Anadolu'ya gitmesi salık verilir, zira rüya yeterince açıktır. Tayin olduğu görevi yerine getirmeli ve bahsedilen padişahlara hizmet etmelidir. Dünyalık beklentisi olmadığı yönündeki vurguya rağmen rüyada verilen mesaj gerçek hayatta yaşanan eş zamanlılıklarla desteklenir. Tam rüya tabir edilirken Kabe'de Hanefî müftüsü olan Şeyh Kutbuddin tarafından gönderilen bir kişi gelerek şeyhin müellifi huzuruna çağırdığını haber verir. Tabiri yapan aziz kişi gülümser ve "Allahu a'lem sizi sefer mukaddemesinden ötürü taleb iderler." der. Müellif yine çok istekli görünmek niyetinde değildir. Hayırlısı ne ise o nasip olsun diyerek şeyhin yanına gider. Müellifin halazâdesi olan Şeyh Kutbuddin, onun maaşı hakkında düşündüğünü, Mekke şerifinden ve Mekke kadısından bir arz aldığını, kendisinin de bir arz vereceğini söyler. Ayrıca bir mektup yazdığını ve Anadolu mevâlisine göndereceğini ekler. Bütün bu arzları alarak Anadolu'ya gitmesini ve ölmeyecek kadar bir maaş tahsisi için talepte bulunarak Mekke'ye geri dönmesini salık verir.³⁶ Görünen o ki halazâdesi olan Şeyh Kutbuddin'den yardım talebinde bulunmuş ve bir görev elde etmek için aracı olmasını istemiştir. Rüya anlatısının hemen ardından ölmeyecek kadar maaş tahsisi için girişimlerde bulunduğunu ifade etmesi, yazarın bir görev elde etmek hususundaki çabasının sadece rüya anlatmakla sınırlı kalmadığını göstermektedir.

Anlatının seyri yukarıda alıntılanan rüyadan iyice kopmuştur. Müellif, Şeyh Kutbuddin'in nüfusundan ve himaye ağlarından yararlanarak kendisine maaş tahsis edilmesi için uğraştığını okuyucuya iyice açık eder. Müellif, 973 (1565) senesinin muharrem ayının başında hacılar ile Şam tarafına gider ve Lala Mustafa

36 Habibullah b. Mahmud, *Sergüzeştname*, v. 9^b-10^a.

Paşa ile buluşur. Olup bitenleri paşaya arz eder. Lala Mustafa Paşa müellife maaş bağlanması için bir arz ve bir mektup vererek Hoca Ataullah Efendi'nin yanına gönderir. Aynı senenin Ramazan ayının başlarında ikindi vakti Kütahya'ya varır. Varır varmaz bir sokakta Sultan Selim Han'a rast gelir, geri dönmeye mecali yoktur. Çaresiz bir yerde durur ve gelip geçerken şehzade ile göz göze gelir. Müellif bunun planı dışında gerçekleştiğini, geri dönmesinin mümkün olmadığını vurgulayarak dünyalık herhangi bir beklenti içinde olmadığı yönündeki algıyı bir kere daha yaratır. Şehzade ile göz göze geldiklerinde, daha önce de tecrübe ettiği gibi, rüyasında nasıl gördüyse aynı o surette olduğunu müşahade eder. Ardından Hoca Ataullah Efendi'nin yanına gider. Ataullah Efendi müellifin halini şehzadeye arz eder. Müellif, Hoca Ataullah Efendi'nin aracılığı sayesinde Şehzade Selim'in dikkatini çekmeyi başarmıştır. Müellife yirmi akçelik bir vazife tayin edilir. Vazife tayininin ardından Kabe'ye geri döndüğünü ve şehzade hakkında duaya devam ettiğini yazar. 975 (1567/1568) senesinde Mısır üzerinden İstanbul'a gider.³⁷ Müellif arada geçen süre boyunca ne yaptığına dair bir ipucu vermez. Elde ettiği vazife karşılığında aldığı maaşla iktifa etmiş ve halazâdesi Kutbuddin El-Mekki'nin himayesinde Mekke'de yaşamış olması kuvvetle muhtemeldir. Müellifin İstanbul'a gittiği dönemde II. Selim tahta çıkmış ve Şehzade Murad Manisa'ya geçmiştir.

Türkan Alvan, Sultan III. Murad döneminde gizli ilimlere ve bu türden ilimlerden bahseden eserlere çokça rağbet edildiğini ifade etmiştir.³⁸ Sultan Murad'ın sarayı geleceğe dair haber vermek, kehanette bulunmak ve çıkar sağlamak isteyenlerce sık sık ziyaret ediliyordu. Rüya anlatmak ve kehanette bulunmak Sultan Murad'a yaklaşmak için en etkili yollardan biriydi.³⁹ Gördüğü rüyaları anlatarak devlet erkânıyla irtibat kurmaya çalıştığı anlaşılan Habibullah, 976 (1568/1569) yılında Manisa'ya geçer ve Şehzâde Murad nezdinde yakınlık elde etmek için girişimlerde bulunur. Müellif, Cuma namazına çıktığı esnada şehzâdeyi görür. Şehzâdenin tıpkı rüyasında gördüğü gibi olduğunu müşahade eder. Vakit kaybetmeden yukarıda da alıntılanan Mekke'de ikamet ederken gördüğü, Şehzade Murad'ın saltanatın varisi olacağını müjdeleyen rüyasını anlatan bir risale kaleme alarak şehzadenin hocası olan İbrahim Efendi'ye sunar. Bu müjdeli rüya karşılığında bir ihsan elde ettiğine dair bir ayrıntıya yer vermez; Mekke'ye döndüğünü ve şehzade hakkında duaya devam ettiğini ifade eder. 980 (1573) senesinin haccını

37 Habibullah b. Mahmud, *Sergüzeştnâme*, v. 10^a-10^b.

38 Türkan Alvan, *Sultan Murad-ı Sâlis'in Dünyası: Mektupları ve Rüyaları Işığında Bir Derviş Padişah* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2021), s. 309.

39 Alvan, *Sultan Murad-ı Sâlis'in Dünyası*, s. 309-10.

eda ettikten sonra Şam üzerinden Manisa'ya gider. Eski dostları ile buluşur ve talepleri üzerine gördüğü rüyalar ile rüyalarda iletilen haberlere dair birkaç kelime yazarak dostlarına verir.⁴⁰ Bu küçük bilgi Habibullah'ın arkadaş çevresinde de gördüğü/anlattığı rüyalar üzerinden bir otorite kurduğunu gösterir. 975 (1567/1568) ve 980 (1573) yılları arasında ara ara Anadolu'ya gelmesi ve gördüğü rüyaları anlatacak merciler araması geçim noktasında sıkıntılar yaşadığını ve himaye arayışına girdiğini düşündürür.

Anlatıdan müellifin 1573-1574 yılları arasında Manisa'da kaldığını anlıyoruz. Bu süre zarfında şehzadenin dikkatini çekmek için girişimlerine devam etmiş olmalıdır. Eserinde 982 (1574) yılının Cemaziyelahir ayında bir Cuma günü Şehzade Murad'ın şeyhi olan aziz yanında namazı kıldığını ifade eder.⁴¹ Bu müellif için önemli bir fırsattır, zira Şeyh diye bahsettiği kişi Sultan III. Murad'ın Manisa'da şehzade iken tanıştığı ve güçlü bir muhabbetle bağlı olduğu Şeyh Şücâ (ö.1588) olmalıdır. Şeyh Şücâ'nın Murad ile yakınlığı şehzadenin gördüğü bir rüyayı tabir ettirmek istemesiyle başlamıştır.⁴² Sultan III. Murad şehzâdelik yıllarında gördüğü cülûs rüyalarını pek çok kez Şeyh Şücâ ile paylaşmış ve tabir ettirmiştir.⁴³ "Sizi babamdan çok severim, yolunuza canım feda."⁴⁴ diyecek kadar saygı duyduğu şeyhinin, şehzâde nezdindeki itibarı ve etkisi müellif tarafından da biliniyor olmalıdır. Şeyh'in dikkatini çekmek ve onun aracılığı ile cülûs rüyasını iletmek, şehzâdenin gözüne girmek için oldukça etkili bir yol olmalıdır. Nitekim müellif Şehzade Murad'ın padişah olacağı müjdesini Şeyh Şücâ'ya ve diğer erkan-ı devlete anlatır. 982 (1574) yılının Ramazan ayında Sultan III. Murad tahta çıkar. Müellif Mekke'de iken gördüğü rüyanın aynı şekilde zuhur etmesinin verdiği sürur ile duaya durur. Eser hanedanın devamı için edilen bir dua ile son bulur.⁴⁵

40 Habibullah b. Mahmud, *Sergüzeştname*, v. 10^b-11^a.

41 Habibullah b. Mahmud, *Sergüzeştname*, v. 11^a-11^b.

42 Özgen Felek, "Re-creating Image and Identity: Dreams and Visions as a Means of Murad III's Self-Fashioning", *Dreams and Visions in Islamic Societies*, ed. Özgen Felek ve Alexander D. Knysh (Albany: SUNY Press, 2012); Türkan Alvan, "Bir Şabanî Dervîşi Olan Sultan III. Murad'ın Tasavvufî Görüşleri", *II. Uluslararası Şeyh Şâbân-ı Velî Sempozyumu: Kastamonu'nun Manevî Mimarları (4-6 Mayıs 2014)*, s. 363-367; Feridun M. Emecen, "Manisa Sarayından Saray-ı Hümayun'a III. Murad'ın Şehzâdelik Yıllarına Dair", *Sultan III. Murad Dönemi ve Bursa* (Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2021), s. 23.

43 Alvan, *Sultan Murad-ı Sâlis'in Dünyası*, s. 184.

44 Alvan, *Sultan Murad-ı Sâlis'in Dünyası*, s. 193.

45 Habibullah b. Mahmud, *Sergüzeştname*, v. 11^b-12^a.

Sonuç

Gabriele Jancke erken modern ben-anlatılarının sosyal ve kültürel birer pratik olarak okunması gerektiğini savunur.⁴⁶ Bu doğrultuda ben-anlatısı yazarlarının eserlerinde sosyal çevrelerini ve ilişki ağlarını açığa çıkardıklarını, kendi iç dünyalarından bahsetmediklerini öne sürmektedir.⁴⁷ Habibullah b. Mahmud eserinde sosyal çevresini ve ilişki ağlarını anlatmaktan elbette geri durmamıştır. Üst düzey devlet adamlarıyla, ulema ve tasavvuf çevreleri ile kurduğu ve kurmaya çalıştığı ilişkiler anlatıda önemli bir yere sahiptir. Peki gerçekten de erken modern dönemde üretilen ben-anlatılarında yazarların iç dünyalarına dair bir şey bulmak mümkün değil midir?

Söz konusu ben-anlatısı yazarın iç dünyasına dair çok fazla detaya yer vermeyen kuru bir anlatı gibi dursa da yazarının kişiliğine, arzu ve beklentilerine ilişkin çıkarımlarda bulunmaya olanak verecek niteliktedir. Sidonie Smith ve Julia Watson otobiyografilerin olgusal tarih olmadığını, öznel gerçeği sunduğunu ifade ederler. Otobiyografik bir metindeki herhangi bir ifade yanlış ya da çarpıtılmış olsa bile o metnin yazarını betimler ve onun hakkında bir gerçeği ihtiva eder.⁴⁸ Habibullah eserinde kendisine dair bir imaj oluşturma çabası içerisindedir. Eser boyunca Anadolu'ya gitmesinin aslında kendi isteği ile olmadığı, bir beklentisi olmadığı ve ilahi bir yönlendirme ile hareket ettiği yönünde bir algı oluşturur. Müellifin yaratmak istediği dindar, güvenilir, doğru sözlü ve

46 Gabriele Jancke, "Autobiography as Social Practice in Early Modern German-Speaking Areas", *Autobiographical Themes in Turkish Literature: Theoretical and Comparative Perspectives*, ed. Olcay Akyıldız, Halim Kara ve Börte Sagaster (Würzburg: Ergon Verlag, 2007), s. 74. Berlin Freie Üniversitesi'nde Claudia Ulbrich yönetiminde yürütülen DFG projesi kapsamında Alman ben-anlatıları kültürlerarası bir perspektiften ele alınmıştır. Gabriele Jancke'nin görüşleri Alman araştırma grubunun yaklaşımını yansıtmaktadır. 2004-2012 yılları arasında gerçekleştirilen projenin başlığı şöyledir: "Selbstzeugnisse in transkultureller Perspektive" (Fachbereich Geschichts- und Kulturwissenschaften/DFG-Forschergroupe 530). Proje sonucunda yapılan yayınların bazıları için bkz. Claudia Ulbrich ve dğr. (ed.), *Selbstzeugnis und Person: Transkulturelle Perspektiven* (Köln: Böhlau, 2012); Claudia Ulbrich ve dğr. (ed.), *Mapping the 'I'. Research on Self Narratives in Germany and Switzerland* (Leiden: Brill, 2014); Claudia Ulbrich ve Richard Wittmann (ed.), *Fashioning the Self in Transcultural Settings: The Uses and Significance of Dress in Self-Narratives* (Würzburg: Ergon Verlag, 2015).

47 Jancke, "Autobiography as Social Practice", s. 74.

48 Sidonie Smith ve Julia Watson, *Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2001), s. 12.

dünyevi istekleri olmayan bir kişi imajıdır. Bu algıyı Hz. Peygamber'i gördüğü ve her zaman doğru çıkan kimi zaman düş, kimi zaman rüya ve kimi zaman *vaki'a* olarak adlandırdığı anlatılara referans vererek yaratır. Yaratılmak istenen bu imaja uygun olarak rüya anlatılarında müellifi Hz. Peygamber'e ve padişaha hizmet etmeye vazifelendirilmiş sadık biri olarak görürüz. Yazar devlet büyüklerine yaptığı/yapacağı önemli hizmetlerin fark edilmesi ve kendisine bir görev verilmesi gayesini taşımaktadır. Düş aleminde hep padişahın has hizmetkarları arasındadır ama gerçek hayatta istediğine pek de ulaşmış değildir. Güçlü kişilerle intisap ilişkisi kurmak ve bir görev elde etmek uğruna uzun yıllar uğraşmıştır. Dünyalık bir beklentisi olmadığı yönünde bir imaj çizer ancak risaleler yazarak, önemli kişilerin huzurunda rüyalarını anlatarak ve kimi zaman da tanıdığı nüfuzlu kişilerden arz ve mektup alarak kendisine maaş ihsanda bulunulması için uğraşır. Anlaşılan o ki azimli bir kişiliktir, kolay kolay vazgeçmez. Elimizdeki eser yazarın yıllar süren çabalarının bir kanıtıdır. Görüldüğü gibi himaye ilişkileri etrafında kurgulanan bir anlatıda dahi yazar kendisine, kişiliğine ve beklentilerine dair pek çok ipucu vermiştir.

Son olarak değinilmesi gereken bir başka mesele ise güzel bir nesih hat kullanılarak özenle hazırlandığı anlaşılan eserin daha önce de belirtildiği üzere bir devletliye sunulmuş olmasıdır. Osmanlı ilmiye ve bürokrasi çevrelerinde hamiyeciler eser takdim ederek atama konusunda destek istemek yaygın bir uygulamadır. Edebi eserler, özellikle şiir ve kasideler, himaye ağlarının kurulmasında ve geliştirilmesinde önemli bir yere sahipti.⁴⁹ Habibullah b. Mahmud'un eseri de bu bağlamda değerlendirilmelidir, zira anlatısı boyunca bu yöndeki çabalarını okuyucuya aşikâr eder. Söz konusu eseri ilginç kılınsa tıpkı kaside ve şiirler gibi, hayat hikayesi kaleme alarak bir hamiyeciyi sunmanın ve karşılığında inayet elde etmenin mümkün olduğunu göstermesidir. Öte yandan bu husus, ben-anlatılarının sadece yazarların kendileri veya yakınları tarafından okunan ve saklanan metinler olmadığını, kişilerin kendi dünyalarından, arzu ve beklentilerinden bahsettikleri türden eserlerin Osmanlı entelektüel çevrelerinde değer gördüğünü ve okundüğünü düşündürmektedir. Ben dilinin anlatı boyunca yaygın olarak kullanıldığı 16. yüzyıla ait bu eserin, Osmanlı ben-anlatıları literatürüne önemli bir katkı olacağı aşikârdır.

49 Halil İnalcık, *Şair ve Patron: Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme* (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2003), s. 23-35.

16. Yüzyıla Ait Bir Osmanlı Ben-Anlatısı: Habibullah b. Mahmud'un Sergüzeştname'si

Öz ■ Ben-anlatıları, oldukça öznel ve kişisel doğası gereği, bireylerin yaşamlarına, duygularına ve bakış açılarına dair benzersiz iç görü sunabilen kaynaklardır. Bu makale daha önce bilinmeyen bir Osmanlı ben-anlatısını tanıtmayı ve tartışmayı amaçlamaktadır. 16. yüzyılın sonlarında kaleme alınan bu eserde yazar yirmili yaşlarından itibaren başından geçenleri anlatmaktadır. Rüya anlatılarıyla desteklenen hikayede yazarın Hz. Peygamber tarafından Osmanlı padişahlarına hizmet etmeye görevlendirilen manevi bir kişilik olarak sunulduğunu görürüz. Oluşturulan bu imajın ardında ise bir görev elde etmek için çabalayan azimli bir kişi bulunur. Yazar yüksek rütbeli devlet adamlarına rüyalar anlatarak veya rüyaların kaleme alındığı eserleri takdim ederek himaye ilişkisi kurmaya gayret etmiştir. Bu çalışmaya kaynaklık eden ben-anlatısı da muhtemelen benzer beklentilerle bir devlet adamına sunulmuştur. Makalenin ilk bölümünde yazma eserin biçim ve içerik açısından bir değerlendirmesi yapılacaktır. 16. yüzyıl Osmanlı toplumunda otobiyografi yazmanın, bunu üst düzey bir kişiye sunmanın ve karşılığında bir ihsan elde etmenin mümkün olduğu ve bu türden eserlerin Osmanlı entelektüel çevrelerinde ilgi gördüğü ve okunduğu ortaya konacaktır. Sonuç kısmında ise himaye ilişkilerine odaklanan bir ben-anlatısında yazarın iç dünyasına dair bir şey bulunabilir mi sorusu tartışılacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde eserin transkripsiyonu yapılarak araştırmacıların ilgisine sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Ben-Anlatıları, *Sergüzeştname*, Otobiyografi, 16. Yüzyıl, Rüya Anlatıları.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

Habibullah b. Mahmud: *Sergüzeştname*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 10507.

Sıdkı Mustafa Efendi: *Yevmiye*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 10985.

2. Yayınlanmış Eserler

Aksoy Sheridan, R. Aslıhan: "Nostalgia of a Frustrated Ottoman Subject: Reading Osman Agha of Timisoara's Memoirs as Self-Narrative", *International Journal of Middle East Studies*, 53/2 (2021), s. 323-330.

Aliyev, Elmin: "Osmanlı Literatüründe Kadın Ben-Anlatılarına Bir Katkı: Çerkes Mehmed Şartlık Beg'in Hâtunu Hafize Kadın'ın 1805-1808 Tarihli Rüya Anlatıları", *Ceride: Ben-Anlatıları Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (2023), s. 129-47.

Alvan, Türkan: *Sultan Murad-ı Sâlis'in Dünyası: Mektupları ve Rüyaları Işığında Bir Derviş Padişah*, İstanbul: İz Yayıncılık 2021

- : “Bir Şabanî Dervîşi Olan Sultan III. Murad’ın Tasavvufî Görüşleri”, *II. Uluslararası Şeyh Şa’bân-ı Velî Sempozyumu: Kastamonu’nun Manevî Mimarları* (4-6 Mayıs 2014), s. 359-87.
- Ayten, İbrahim Halil: “Geçmiş ve gelecek Arasında “Ben”: Abdullah el-Ahîskavî’nin Otobiyografisi”, *Ceride: Ben-Anlatıları Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (2023), s. 64-128.
- Baltacı, Cahit: “Hürrem Sultan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XVIII 1998, s. 498-500.
- Biçer, İsmail Alperen: “Abd-i Hakîrin Başına Gelenler: İbnülemin Mahmut Kemal İnal’ın *Kendime Dair* Başlıklı Otobiyografisi Üzerine Dikkatler”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 62/1 (2022), s. 1-16.
- Binbaş, İlker Evrim: “Autobiographies and Weak Ties: Sain al-Din Turka’s Self-Narrative”, *International Journal of Middle East Studies*, 53/2 (2021), s. 309-13.
- Burke, Peter: *Varieties of Cultural History*, Ithaca: Cornell University Press 1997.
- Çörekçi, Semra: “The Dream Diary of an Ottoman Governor: Kulakzade Mahmud Pasha’s *Düşnama*”, *International Journal of Middle East Studies*, 53/2 (2021), s. 331-5.
- Emecen, Feridun M.: “Manisa Sarayından Saray-ı Hümayun’a III. Murad’ın Şehzâdelik Yıllarına Dair”, *Sultan III. Murad Dönemi ve Bursa*, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları 2021, s. 13-30.
- Faroghî, Suraiya: “Aziz Nesin about Himself and his Parents: Poor People in Istanbul during the Late Ottoman Period”, *International Journal of Middle East Studies*, 53/2 (2021), s. 337-43.
- Felek, Özgen: “Re-creating Image and Identity: Dreams and Visions as a Means of Murad III’s Self-Fashioning”, *Dreams and Visions in Islamic Societies*, ed. Özgen Felek ve Alexander D. Knysh, Albany: SUNY Press 2012, s. 249-72.
- Gökâlp, Haluk: *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeştânâmeler*, İstanbul: Kitabevi 2009.
- İnalçık, Halil: *Şair ve Patron: Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme*, Ankara: Doğu Batı Yayınları 2003.
- Jancke, Gabriele: “Autobiography as Social Practice in Early Modern German-Speaking Areas”, *Autobiographical Themes in Turkish Literature: Theoretical and Comparative Perspectives*, ed. Olcay Akyıldız, Halim Kara ve Börte Sagaster, Würzburg: Ergon Verlag 2007, s. 65-80.
- Kafadar, Cemal: “Self and Others: The Diary of a Dervish in Seventeenth Century Istanbul and First-Person Narratives in Ottoman Literature”, *Studia Islamica*, 69 (1989), s. 121-50.
- : *Rüya Mektupları: Asiye Hatun*, İstanbul: Oğlak Yayınları 1994.
- Karahasanoğlu, Selim: “Ottoman Ego-Documents: State of the Art”, *International Journal of Middle East Studies*, 53/2 (2021), s. 301-8.
- : “‘Learning from Past Mistakes and Living a Better Life’: Report on the Workshop in Istanbul on Ottoman Ego-Documents”, *Review of Middle East Studies*, 54/2 (2020), s. 294-302.

- : “Ben-Anlatıları: Tarihsel Kaynak Olarak İmkanları, Sınırları (Ego-Documents: Potentials and Limitations as a Source for Historical Research)”, *Turkish History Education Journal*, 8/1 (2019), s. 211-30.
- : “Ben-Anlatıları”, *Tarih Bilimi ve Metodolojisi*, ed. Mehmet Yaşar Ertaş, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık 2019, s. 280-4.
- : *Kadı ve Günlüğü: Sadreddinzâde Telhisî Mustafa Efendi Günlüğü (1711-1735) Üstüne Bir İnceleme*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2013.
- Kut, Günay: “Furkat-nâme”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 25 (1977), s. 333-53
- Nev'îzâde Atâî: *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti's-Şakâ'ik Nev'îzâde Atâî'nin Şakâ'ik Zeyli*, c. I, ed. Derya Örs, haz. Suat Donuk, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Niyazioğlu, Aslı: *Dreams and Lives in Ottoman Istanbul: A Seventeenth-Century Biographer's Perspective*, London: Routledge 2017.
- : “Secrets of the Ottoman Lives? Ottoman Turkish Biographical Dictionaries and Dream Narratives”, *The Uses of First Person Writings: Africa, America, Asia, Europe*, ed. François-Joseph Ruggiu, Brussels: P.I.E. Peter Lang 2013, s. 191-201.
- : “Rüyaların Söyledikleri”, *Aşık Çelebi ve Şairler Tezkiresi Üzerine Yazılar*, ed. Hatice Aynur ve Aslı Niyazioğlu, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları 2011, s. 71-84.
- Olgun, İbrahim: “Anı Türü ve Türk Edebiyatında Anı”, *Türk Dili*, 25/246 (1972), s. 402-27.
- Özdemir Kumbar, Özlem: “Osmanlı Literatüründe Ben-Anlatıları Sempozyumu Üzerine Rapor”, *Toplumsal Tarih Akademi*, 1 (2022), s. 130-6.
- Öztürkçü, İbrahim: *İbnülemin'in Rüyaları*, İstanbul: Dergah Yayınları 2018.
- Reynolds, Dwight: “Symbolic Narratives of Self: Dreams in Medieval Arabic Autobiographies”, *On Fiction and Adab in Medieval Arabic Literature*, ed. Philip F. Kennedy, Wiesbaden: Harrossowitz Verlag 2005, s. 261-86.
- Serdaroğlu Coşkun, Vildan: *Zaîfî'nin Sergüzeşt-nâmesi*, İstanbul: İSAM Yayınları 2013.
- Seyyid, Eymen Fuad: “Nehrevali”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXII, 2006, s. 547-48.
- Smith, Sidonie ve Julia Watson: *Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives*, Minneapolis: University of Minnesota Press 2002.
- Süreyya, Mehmed: *Sicill-i Osmani*, c. I-VI, ed. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 1996.
- Şen, A. Tunç: “The Emotional Universe of Insecure Scholars in the Early Modern Ottoman Hierarchy of Learning”, *International Journal of Middle East Studies*, 53/2 (2021), s. 315-21.
- Taşkın, Gülşah: “On Altıncı Yüzyıla Ait Otobiyografik Bir Eser: Arz-ı Hâl ü Sergüzeşt-i Gilani”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8/4 (2013), s. 1339-50.
- Tavukçu, Orhan Kemal: “Sergüzeşt-nâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXVI, 2009, s. 559-60.

- Ulbrich, Claudia, Hans Medick, Angelika Schaser, (ed.): *Selbstzeugnis und Person: Transkulturelle Perspektiven*, Köln: Böhlau 2012.
- Ulbrich, Claudia, Kaspar von Greyerz, Lorenz Heiligensetzer, (ed.): *Mapping the 'I'. Research on Self Narratives in Germany and Switzerland*, Leiden: Brill 2014.
- Ulbrich, Claudia ve Richard Wittmann, (ed.): *Fashioning the Self in Transcultural Settings: The Uses and Significance of Dress in Self-Narratives*, Würzburg: Ergon Verlag 2015.
- Zilfi, Madeline C.: “Bir Müderrisin Günlüğü: Osmanlı Biyografi Çalışmaları için Yeni Bir Kaynak”, çev. Selim Karahasanoğlu, *Doğu Batı*, 20 (2002), s. 184-194.
- : “The Diary of a Müderris: A New Source for Ottoman Biography”, *Journal of Turkish Studies*, 1 (1977), s. 157-72.

METİN

[1^b] *Bismillâhirrahmânirrahîm. Etevekkeli 'aleyhi ve bihî esta'inü.*¹ Hakk te'âlâ celle ve alâ hazretlerine hamd ü ferâvân ve senâ-yı bî-pâyân ve Resûlullâh *sallallâhu 'aleyhi ve sellem* hazretlerinin cenâb-ı refi'u'l-mekânlarına salât ü selâm-ı bî-girân ve âl ü ashâb u ecnâbına tahiyyât-ı şeref-nişân ihdâ olunduktan sonra; bu birkaç kelimedir ki bu bende-i fakîrin vatan-ı me'lûf ve mekân-ı ma'rûfundan ayrıldığıнын sebebi beyânında takrîr olursa gerekdir ki ibtidâdan sefer etmeğe dâ'î ve bâ'is ne olmuştur: Hicret-i Nebeviyyenin *sallallâhu te'âlâ alâ sâhibihâ* dokuz yüz altmışıncı senesinde ki bu fakîrin ömrü, ol vakitte yirmi yaşına erişmiş idi; sene-i mezbûrenin evvellerinde âlem-i rü'yâda şöyle gördüm ki Hazret-i Peygamber'in *sallallâhu 'aleyhi ve sellem* meclîs-i şerîflerinde hizmetde durmuşum ve bir cemâ'at

[2^a] dahî ol hazretin meclîs-i sa'âdetinde oturmuşlar idi. Nâgâh bir şahıs içeriye girüp selâm virdi. Hazret-i Peygamber *'aleyhi 's-selâm* yerlerinden kalkup, ol şahsa ta'zîm idüp, kendü yanlarında yir virüp hürmet ve izzet eylediler. Çok musâhabetden sonra ol şahıs, Cenâb-ı Risâlet Penâh'a bu sözü arz eylediler ki: "Yâ Resûlallâh, da'uftu mine's-şeybi ve zâde'l-hırsu ve'z-zulmü ve liye hîfetün mine'l-e'âdi 'uddanî bi vâhidin min evlâdik ev ahbâbik li yeküne zahîran fî dîni'l-lâh."² Pes Hazret-i Sallallâhu 'Aleyhi [ve] Sellem bir mikdâr te'emmülden sonra bu bendeleri cânibine nazar idüp, buyurdular ki: "Yâ büneyye Habibullah! Kün ma'a Süleymâni lillâhi rabbi'l-âlemîn."³ Fakîr dahî sem'an ve tâ'aten⁴ deyüp, Hazret-i Peygamber'in *sallallâhu 'aleyhi ve sellem* karşısına gelüp, mübârek ellerin öpüp ve ol kimesnenin dahî elin öpüp, girü varup hizmet yerinde durdum. Az zamandan sonra ol şahıs kalkup, Hazret-i Peygamber'e selâm virüp taşraya gittiler. Fakîr dahi anun ardınca gittim. Bir mikdâr yol yürüdükden sonra

[2^b] bir deryâ kenarına erişdik. Birkaç kimesneler karşı gelüp ta'zîmle ol şahsı bir gemiye kodılar. Fakîr dahî bile girüp geminin derkine yakın bir yerde karâr eyledim çün gemi deryâya revân oldu. Deryânın içinde bir azacık yapu ve cüz'ice imâret nazarımda peydâ oldu. Ta'accüb iderek gönlümden didim ki: "Bu deryânın

1 Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Ona tevekkül eder ve ondan yardım isterim.

2 Ey Allah'ın Resûlü! Yaşlılık nedeniyle zayıfladım. [Toplumda/çağımızda] hırs ve zulüm de arttı. Ve içimde düşmanlarıma karşı bir korku var. Beni evlatlarından yahut sevdiklerinden biri ile kuvvetlendir de Allah'ın dini konusunda [bana] destek olsun.

3 Ey oğulcuğum Habibullah! Alemlerin rabbi olan Allah adına Süleyman ile birlikte ol.

4 İştittik ve itaat ettik.

içinde bu imâret ne olsa gerekdir ve acabâ bu ne yerdir ve kangı deryâdır.” deyû fikirde iken nâgâh karşımda bir mu‘azzam hisâr ve bir saray ve dürlü dürlü ağaçlar peydâ oldu. Bunları göricek tefekkürüm ve hayretim dahî ziyâde olup diledim kim gemi halkından: “Bu ne deryâdır ve bu şehir kangı şehirdir ve bu benim ile gelen Süleyman didikleri kimse ne makûle adamdır?” Sor[du]m, nazar etdim, gördüm ki ol Süleyman adlu kimse gemiden taşra gitmiş. Bu hâletde bana bir ızdırâb düş-di ki “Ol kimseyi yavı kıldım, bir dahî kanda bulsam gerekdir.” deyû nihâyet de elem çekdim. Bu ızdırâbda iken uykudan uyandım. Meğer vâlîde-i azîzim başım ucunda teheccüd namazına meşgûl imiş. Benüm ızdırâbım görüp su‘âl eyledi ki: “Senün bu ızdırâbına

[3^a] sebep ne idi?” Fakîr dahî düşümde vâkî‘ olan ahvâli takrîr eyledim. Bu hâle vâkıfe olıcak teheccüdü terk idüp pederim cânibine teveccüh etdi ki bu kıssayı ana arz eyleye. Fakîr dahî abdest almağa müteveccih oldum ki sabah yakın idi çün namâzı kıldık. Namâzdan sonra pederim beni taleb idüp ahvâli su‘âl etdiler. Gördüğüm gibi anların hidmetinde dahî takrîr etdim. Buyurdılar ki: “Tekrâr eyle.” Ben dahî tekrâr takrîr eyledim. Buyurdılar ki: “Ol Süleyman didikleri kimseyi bildin mi ki kimdir?” Eyitdim: “Hayır bilmedim. Gemi ehlinde sormak diledim idi lâkin gemide benim nazarımdan gâ’ib olmağın sormadım ve bilmedim ki ne adam idi.” Peş pederim buyurdılar ki: “Allâhu a‘lem ol Süleyman adlu kimse Rum pâdişâhıdır ki adı Sultân Süleyman’dır ve âimme-i halk ana Hüvendigâr-ı Rum dirler. Bu vâkı‘a ki sen gördün; eğer âfâkî olacak ise Hazret-i Peygamber *sallallâhu ‘aleyhi ve sellem* seni Rum pâdişâhının hidmetine ta‘yîn etmiş dersin. Ol vilâyete gitsen gerekdir ve ol pâdişâh ile âşinâlık etsen gerekdir ve bakiyye-i ömrün

[3^b] anların hidmetinde sarf olursa gerekdir. Eğer bu vâkı‘a âfâkî olmayup enfûsî olacak olursa; senün, demek ki sultân bedendir, sâ’ir a‘zâ ve cevârihin üzerine dindarlık ve doğru yol üzerine tamâm hükmünü icrâ idüp bakiyye-i ömrün salâh ve hoş hâl ve Allâh ve Resûlullâh rızasında masrûf olsa gerekdir ve bu vâkı‘adan senün hâlin iyülûge yüz tutsa gerekdir.” Ve hem buyurdılar ki: “Ey oğul şimdiki halde yirmi yıldır ki ben ve dahî vâliden senün hâlüne intizâdayuz ki neye varsa gerek ve âlem-i gaybden sana ne yüz gösterse gerek? Şimdi bu vâkı‘adan benim cânım dimağına dünya ve âhîret hayrı kokusu erişdi. Elhamdülillâh ki evvel mertebede ve ibtidâ’î rû’yetde Hazret-i Peygamber’in *sallallâhu ‘aleyhi ve sellem* mübârek cemâlin gördün ve ibtidâ’î nazarın anların didâr-ı şerîfine açıldı ve sana dîn hidmetin buyurdılar. Hâliyâ bize lâzım oldu ki seni kendü hâlinde haberdâr ideyüz tâ ki bizden ayrılıp birbirimizi bir dahî görmek müyesser olmaduğı zamânda kendü ahvâlinden haber

[4^a] bilmiş olası. Ey oğul şöyle bil ki hicretin dokuz yüz kırkinci senesinde mübârek Receb ayında ki sen dünyaya gelicek zamân yakın olmuş idi. İttifâk ol gice sülehâ-i ehl-i fakr zümresinden bazı kimesneler bizim evimizde mihmân olmuş idiler. Ol gice biri vâkı'asında görmüş ki Hazret-i Peygamber *sallallâhu 'aleyhi ve sellem* bu fakîrin evine gelüp ve beni da'vet idüp buyurmuşlar ki: “*Ya Mahmud, i'tinî bi'l-veledi'l-'azîzî'l-llezî enzelehu'llâhu min 'âlemi'l-gaybi ileş-şehâdeti.*”⁵ ve bu bende ol hazretin cevâbında demişim ki: “*Enzelehu ze'l-hiyni hattâ yutahhira min densi't-tarik sümme ne'tî bihî ilâ hazretiküm.*”⁶ Hazret-i Sallallâhu 'Aleyhi ve Sellem buyurmuşlar ki: “*Hüve tâhirun veliyyen mina'l-lâhi te'âlâ* (940).”⁷ Pes bu kelimâtdan sonra seni getürüp, Hazret-i Peygamber 'aleyhi 's-selâma teslim idüp ve hazret dahî seni eline alup sürûrla buyurmuşlar ki: “*Vulide bi hayrin Habibullâh* (940).”⁸ ve seni mübârek eliyle yuyup ve sana bir ak hırka giydürüp ve mübârek dizleri üzerine koyup tutarken bir kimesne gelüp, Hazret-i Peygamber'e selâm virüp su'âl cylemiş ki: “*Men ze'l-lezî fî hicrikum yâ Resûlallâh.*”⁹ Hazret dahî buyurmuşlar ki:

[4^b] “*Zâ Habibullâh ibn Mahmud* (940).”¹⁰ Ol şahıs ardınca bir gayrı kimesne dahî gelüp ve selâm virüp su'âl etmiş ki: “*Men ze'l-lezî fî hicrikum yâ Resûlallâh.*”¹¹ Hazret-i Sallallâhu 'Aleyhi ve Sellem tekrâr buyurmuşlar ki: “*Zâ Habibullâh ibn Mahmud* (940).”¹² Ol kimesne su'âl cylemiş ki: “*Hel hüve minkum yâ Resûlallâh.*”¹³ Hazret-i 'Aleyhi's-selâm dahî buyurmuşlar ki: “*Hüve muttasılun ileyye min Hüseyin Ali.*”¹⁴ Andan sonra seni bana virüp buyurmuşlar ki: “*İyyâke bi'l-veledi ve hıfzihî.*”¹⁵ Fakîr dahî ağlayup, meded isteyüp demişim ki: “*Yâ Resûlallâh, innî ehâfu en lâ utika bi hıfzihî ve uksire bi kıyâmi ri'âyetihî.*”¹⁶ Hazret-i Sallallâhu 'Aleyhi ve Sellem

5 Ey Mahmud! Allah'ın gayb aleminden şehadet alemine indirdiği kıymetli (aziz) çocuğu getir.

6 Onu bilahare indireyim ta ki yolun kirinden/pisinden arınsın, sonra huzuruza çıkaralım.

7 O, Allah'ın dostlarından biri olması itibariyle temizdir.

8 Hayırla doğdu Habibullah.

9 Kucağınızdaki kim ey Allah'ın Resûlü?

10 Bu Mahmud'un oğlu Habibullah'tır.

11 Kucağınızdaki kim ey Allah'ın Resûlü?

12 Bu Mahmud'un oğlu Habibullah'tır.

13 O sizden midir ey Allah'ın Resûlü?

14 O Hüseyin-Ali kanalıyla bana bağlıdır.

15 Çocuğa ve muhafazasına dikkat et.

16 Ey Allah'ın Resûlü! Ben onu korumaya güç yetirememekten ve ona göz kulak olma konusunda eksik kalmaktan korkuyorum.

buyurmuşlar ki: “*Ve lâ tahzenû ‘aleyhi innallâhe ‘azîzun hakîmun vedûdun bihi* (940).”¹⁷ Andan sonra ol meclisde bulunan ta’âmdan ki hurma ve etmek ve süt imiş, hâzır olan cemâ’at yemişler. İrtesi gün ki sabâh oldu, bu vâkı’ayı gören kimesne fakîri gördüğü gibi hikâyet eyledi. Halbuki senün doğduğundan henüz bî-haber idiler. İttifâk ol gün köyden bir bardak süt getirmişler idi, yanınca etmek ve hurma dahî var idi. Ol sabâh ol sülehânın gıdâsı ol oldu ve bu haber

[5^a] ol gören kimsenin ağzından bazı dostlara erişmiş. Cümleden birisi Monla Cânı vâ’iz idi ki bu hikâyeti işidüp yazup bile alup gitmiş idi. Birkaç günden sonra gelüp monla-yı mezkûr yine gelüp haber virdi ki: “Ol kelimât-ı şerîfe ki Hazret-i Sallallâhu ‘Aleyhi ve Sellem Habibullâh hakkında buyurmuşlar idi. Anı fikir idüp mütâla’a etdim; bildim ki anların kelâm-ı muciz-nümâsı olmadan gayrı çâre yoktur ve anların kelâmı idüğünde hiç tereddüd ve şüphe kalmadı. Lâkin hâtırıma geldi ki sizin ferzendiniz hakkında bir târîh nazme getürem çünkü hesâb etmeğe şurû’ eyledim. Gördüm her kelâm ki ol hazretten Habibullâh hakkında buyurulmuş. Evvelinden âhırine varınca her biri bir târîh vâkı’ olmuş. Bu hâle vâkıf olacak utandım ki bu kelimât mukâbelesinde bir gayrı kelâm dahî fikr idem.” deyû buyurdılar. Vâlid-i merhûm didiler: “Çünkü bu ahvâlden âgâh olduk, ol Hazret’in kelimâtından bize ziyâde hayret müstevlî oldu. Pes imdi ey oğul senün milâdın hâli böyle olmuştur ki sana takrîr

[5^b] etdim ve bi’l-fi’l dahî vâkı’ olan hâl budur ki sen vâkı’ada gördün. Sana bu hâller ma’lûm olduktan sonra seni Allâh’a ısmarladık. Bundan evvel dahî hod ısmarlamış idik, velî şimdi ihtimâl vardır ki bizim aramızda ihtiyârsız ayrılık vâkı’ ola, bârî hele kendü hâlinden haberdâr olmuş ol.” deyû buyurdılar. Bu esnâda efvâh-ı âlemde söylendi ki Rum pâdişâhı Acem diyârına gelmek istemiş ve dahî Mısır cânibinden deryâ yoluyla Hürmüz’e Frenk cengine asker-i Rum gelse gerek imiş deyû çavlandı ve birkaç günden sonra bir haber dahî geldi ki Rum pâdişâhı Sultân Mustafa’yı öldürmüş ve Haleb şehrine gelmiş ve Mısır canibinden leşker gelüp Hürmüz’ü muhâsara etmişler deyû şâyî’ oldu. Pes bu fakîr kendüne müte’alik birkaç kimesneler ile ittifâk idüp hâzır oldu ki Rey şehri yolundan ki deryâ-yı Hürmüz kenârında vâkı’ olmuşdur, ol yoldan kendümüzü İslâm askerine erişdirüp mücâhidler zümresine dâhil olayuz çün ol mahalle erişdik. Haber virdiler ki asâkir-i İslâm Hürmüz’den gelüp

17 Onun hakkında üzülmeysin. Allah güçlüdür/galıptır (aziz), her şeyi hakkıyla bilir (hakîm) ve onun dostudur.

[6^a] Basra'ya gitmişler. Bu haberi işitdikde yoldaşlarımız fırsat fevt oldu deyû dönüp gittiler. Fakîr müte'alliklerimden bir kimesne ile Basra'ya gittim ki andan Rum askeri ile Rum'a gidem. Meğer ol gemilerin kapudânı ol zamânda Hürmüz'de olan Müslümânları gâret ve yağma etmiş imiş. Ol sebep ile pâdişâh cânibinden havf idüp Basra'dan Mısır'a kaçmış. Âhar Mısır'da tutup öldürmüşler. Pes fakîr ol senede ki dokuz yüz altmış birinci sene oldu, Basra yolundan Ka'betullâha varup şeref-i hac ile müşerref olup gerü Basra'ya geldüm. Ol aradan Bağdad'a ve Bağdad'dan Haleb'e ve Haleb'den Molla Ahmed Kazvîni ile yoldaş olup İslambol'a teveccüh eyledik çün Üskûdar'a gelüp İslambol'a geçmek için gemiye girdik. Ol iki yıl evvelden vâkı'ada gördüğüm kuleyi ve sarayı ve hisârı aynı ile müşâhede eyledim. Hayret-i küllîden sonra hâtırıma geldi ki bu makâmı ve bu hisârı ve saray ve bu ağaçları iki yıl bundan evvel vâkı'amda görmüş idim. Ol gördüğüm bu imiş deyû mukarrer etdim. Birkaç günden sonra pâdişâh-ı

[6^b] âlempenâh a'ni *merhûm ve mağfûrun leh*¹⁸ Sultân Süleyman Han'a'leyhi 'r-rahmeti ve'r-ridvân hazretlerinin didâr-ı şerîflerin görmek arzusu kalbime geldi. Bir gün ki Hazret-i Pâdişâh-ı merhûm ava gitmek sebebi ile İskender Çelebi Bağçesi cânibine teveccüh buyurmuşlar idi. Fakîr yol başında bir yerde durup selâmladım. Âlem-i rü'yâda merhûmu ne şekil ile gördüm ise yine biaynihî öyle gördüm. Ol mahalde bu fakîre kırk beş altın ihsân buyurdılar ve hem ağalar cânibinden dahî bu fakîre tenbîh olundu ki: "Gâh gâh saray-ı pâdişâhîye gelsiz inşallâh ri'âyet görürsüz." Bundan sonra *merhûm ve mağfûrun leh* her gâh ki şikâre yâhûd cum'a gün namâza çıkmâğa azîmet buyurular idi, fakîr dâ'imâ yolda selâmlayup muttasıl nazar-ı inâyetleri ile manzûr ve müşerref olurum ve ihsânlarından hergiz mahrûm olmazdım ve hem ekser zamânda vâkı'amda kendümi merhûm pâdişâhın hâs hizmetkârlarından olmuş müşâhede ider idim. Bu hâl üzerine üç yıl geçüp dördüncü yıl ki dokuz yüz altmış beşinci sene idi, vâkı'amda kendümi yine

[7^a] Hazret-i Peygamber'in *sallallâhu 'aleyhi ve sellem* hizmetinde durmuşum gördüm ve bir bölük adam dahî ki anların adedi yediden dokuza varınca idi, gelüp ol Hazret'in şeref-i dest- bûsı ile müşerref oldılar. Ol tâ'ifeden birisi ol Hazret'in huzurunda söze başlayup hizmetlerine bir nice kelâm arz eylediler. Cümleden biri bu kelâm idi: "*Setekau'l-harbu beyne Selîm ve Bâyezîd mâ temurûne binâ ya Resûlallâh.*"¹⁹ Hazret-i Resûl *sallallâhu 'aleyhi ve sellem* buyurdılar

18 Rahmetli (merhum) ve mağfirete uğramış (mağfurun leh) olan kişiyi kastediyorum.

19 Selim ile Bayezid arasında savaş çıkacak. Ey Allah'ın Resûlü! [Bu durumda] ne yapmamızı emredersin?

ki: “*Vârisu’l-mülûki Selim*”²⁰ Ve bu söz ki ol Hazret’den istimâ’ olundu ol cemâ’at selâmlayup gittiler. Fakîr dahî uyanup bu haberden tefekküre vardım. Bir müddet bu haberi kimseye izhâr etmeyüp muntazır oldum ki: “Aceb ne eser zuhûr eyleye?” Bu vâkı’adan iki ay geçdikden sonra merhûme ve mağfûre Hasekî Sultân fevt olup, andan sonra Manisa’ya varup bu vâkı’a ahvâlini hâce Ataullâh huzûruna ve Mustafa Paşa Lala huzûruna arz eyledim. Andan Haleb ve Şam cânibine müteveccih oldum. Hem ol yılda kış evvellerinde merhûm Sultân Selim hazretlerinin sancağı Manisa’dan Konya’ya ve Sultân

[7^b] Bâyezîd merhûmun dahî sancağı Kütahya’dan Amasya’ya tebdil olundu ve bahar evvellerinde ki hicretin dokuz yüz altmış altıncı senesi idi, ol iki şehzâdenin arasında harb vâkı’ oldu. Fakîr ol harbde hâzır idim ve andan sonra tekrâr İslambol’a gelüp, dört yıl mikdârı mukîm olup, hicretin dokuz yüz altmış sekizinci yılında merhum Rüstem Paşa fevt olup, dokuz yüz altmış dokuzuncu yılda Mısır yolundan gerü Ka’betullâha müteveccih olup dokuz yüz yetmiş senesinin ve yetmiş bir ve yetmiş iki senesinin haccı biribiri ardınca bu fakîre müyes-ser oldu ve ol yıllarda üç nevbet Hazret-i Peygamber’i *sallallâhu ‘aleyhi ve sellem* vâkı’ada görmek el virdi. Çün dokuz yüz yetmiş iki senenin haccından fâriğ olup Ka’betullâha geldim. Mübârek Zilhicce ayının evâhîrinde âlem-i rû’yâda gördüm ki yine evvelki gibi Sultân Süleyman hazretlerinin hizmet-i şerîflerinde imişim. Hazretleri has hücrelerinden çıkup buyurdılar ki oğlan bunda bir azîz vardır ziyâret idelim çünki anlar teveccüh buyurdılar. Fakîr dahî anların ardınca gittim.

[8^a] Asâ-yı mübâreklerin bu fakîrin eline virüp bir evin içine girdiler. Fakîr kapuda tevakkuf eyledim. Bir sâ’atden sonra tekrâr taşra gelüp mübârek asâların ellerine virdiğim gibi buyurdılar ki: “Sen dahî gir ve ziyâret eyle.” Fakîr dahî emr-i şerîflerine imtisâl idüp içeri girdim. Gördüm ki ol ev içinde bir yüksecik seki üzzerinde iki kimse oturmuşlar; birisi bu fakîrin pederi ve biri dahî bir gayrı kimesne. Fakîr ferâsetle bildim ki Hazret-i Pâdişâh’ın murâdı ol bir şahsı ziyâretidir, pederim ziyâreti değildir. Pes anların oturduğu yere çıkup ol azîzin ve hem pederimin ellerin öpüp, aşağı gelüp hizmet makâmında durdum gördüm. Taşradan üç kimesneler gelüp yukarı anlar cânibine çıktılar. Hem ol azîzin elin ve hem merhûm pederin elin öpüp, aşağı gelüp, fakîrden yukarı ellerin göğüslerine koyup durdılar. Peder-i merhûm anların ellerin öp deyû bu fakîre işâret etmeğin anların üçünün dahî ellerin öpdüm. Mücerred el öpdüğüm gibi anlar selâmlayup, çıkup gittiler. Ba’dehu peder bu fakîrden su’âl

20 Meliklerin/kralların varisi Selim’dir.

[8^b] eyledi ki: “Ol el öpdüğün kimesneleri bildin mi ki kimlerdir?” Fakîr: “Hayır bilmedim.” dedim. Buyurdılar ki: “Anların büyükleri Hazret-i Sultân Selim Han idi ve ortancaları Hazret-i Sultân Murad idi ve küçükleri Sultân Hasan, Sultân Murad Han'ın oğlıdır. İmdi sen bunların hizmetleri içün ta'yın olundun, hizmetde gaffet etmeyesin.” Bu kelâm istimâ' olundukda hâtırıma bu geldi ki Hazret-i Sultân Süleyman hizmetinde ferd-i vâhid olduğum içün leyl ü nehârda zahmet ve ta'abden hâlî olmazım. Bu üç pâdişâha nice hizmet etmeğe kâdir olam, Hak ta'âlânın kulları çokdur, bir gayrı kimesneye buyurıla, benüm elimden gelmez deyû hâtıra etdiğim gibi ol azîz kimesne buyurdılar ki: “Hayır bunların hizmeti ta'ab üzerine değildir heman bir varup görüp ve bir görünmektir. Eğer bir emir hâdis olursa biz sana haber verürüz, sen dahî anlara haber verürsün.” dedikleri gibi hâtırıma geldi ki bu azîz benüm gönlümün hâtırasına vâkıfdır. Pes buyurdıklarını kabûl idüp, ol seki üzerine çıkup, ellerini öpüp, gerü aşağı

[9^a] gelüp durduğum gibi peder bu fakîre: “Var var! Sultân Selim'e buluş.” deyû buyurdukda selâmlayup çıktım. Kapuda kimse görmedim. Pes kalbime ıztırâb düşüp uyandukda abdest alup, Harem-i Şerîf'e girüp sabâh olunca tavâfa meşgûl oldum. Çün sabâh oldu namâzı edâ etdikden sonra, bir azîz kimesneye ki anlara tamâm hüsn-i i'tikâdim var idi, bu vâkı'a ahvâlini arz eyledim. Buyurdılar ki: “Tekrâr takrîr eyle.” Çün tekrâr takrîr etdim. Buyurdılar ki: “Allâh Allâh zamân Sultân Selim'e erişmiştir ve sana Rum'a gitmek lâzım olmuştur ve Sultân Selim'den sonra Sultân Murâd pâdişâh olsa gerekdir ve Sultân Murâd'ın zamânı geçdikten sonra Sultân Murâd oğullarından bir kimse pâdişâh ola ki halk andan râzî ve şâkir ola. Zîrâ Sultân Hasan lafzındaki nûn'un kesresiyle melfûz olmuştur.²¹ Ol pâdişâhın sıfât-ı cemilesine ve ahlâk-ı hasenesine işâret vardır. Hasan lafzı alem ismine işâret değildir. Hele şimdi sana Rum diyârına gitmek lâzımdır.” Fakîr bu ta'bîri istimâ' etdikte didim ki:

[9^b] “Buyurduğunuz hakdır ammâ bu fakîrin Rum'a gitmesi emr-i ba'îd görünür. Zîrâ benüm Rum canibinden ne bir ümidim vardır ve ne gitmeğe kudretim vardır.” Ol azîz tebessüm idüp buyurdılar ki iş gayrıdır ve iş buyuran gayrıdır. Müşâhede etdiğin vâkı'anın muktezâsı budur ki ihtiyârsız sen diyâr-ı Rum'a gidesin. Sırren ve cehren ol ta'yın etdikleri pâdişâhların hizmetlerine erişüp anları müşâhede etsen gerekdir. Henüz azîz bu sözün takrîrinde iken Kâbe'de müftî-i haneî olan Mevlânâ Kutbuddin ki bu fakîrin halazâdesi idi, onların canibinden

21 *Hasan* kelimesi isim olarak kullanılabileceği gibi, *hasen* şeklinde güzel manasında sıfat olarak da kullanılabilir. Sultan Hasan lafzı sonu kesreli şekilde “*sultanin hasenin*” olarak telaffuz edildiğinde “güzel bir sultan” manasına gelir.

bir kimesne gelüp Hazret-i Şeyh sizi ister didi. Ol azîz tebeşşüm idüp buyurdılar ki: “Allâhu a’lem sizi sefer mukaddimesinden ötürü taleb iderler.” Fakîr eyitdim: “*El-Hayru ma’htârehu’llâ*.²² Ol nesne ki hayırdır Allâhu te’âlâ anı müyesser eyleye.” Çünkü Şeyh Kutbuddin hidmetine irişdim, buyurdılar ki: “Senün ma’âşın hususunda fıkır idüp Şerîf hazretlerinden bir arz aldım ve Mekke kadısından dahî bir arz aldım ve hem ben dahî bir arz vireyim ve birkaç mektûb dahî yazmışım ki Rum mevâlisine

[10^a] göndersem gerek. Hâliyâ sana lâzımdır ki bu arzları ve mektûbları alup, Rum’a teveccüh idüp, anda cihet-i ma’âş için kût-i lâ yemût taleb idüp giru bu cânibe rücu’ eyleyesin. Tâ ki bâkî ömrümüz bunda bilece geçüreyüz.” Çün fakîr vâkı’anın ta’biri mukaddimesinden haber duydum, sem’an ve tâ’aten diyüp ol mevsimde ki anun âhiri dokuz yüz yetmiş üç Muharremi’nin gurre-i idi, hacılar ile Şam cânibine müteveccih olduk. Şam-ı Şerîf’e vâsıl oldukda Mustafa Paşa Lala’ya buluşduk çünkü evvelden âşinâlık var idi. Ahvâlden bazısını anların hidmetine arz eyledik. Anlar dahî cihet-i ma’âş husûsunda bu fakîre bir arz ve bir mektûb vi-rüp Hâce Ataullâh hazretlerine gönderdiler. Sene-i mezbûrenin Ramazân-ı Şerîfi evâ’ilinde ol gün ki Kütahya’ya dâhil oldum, ikindi vakti idi. Nâgâh merhûm Sultân Selim Han’a bir sokakda rast geldim ki hergiz giru dönmeğe mecâl yok idi. Nâcâr bir yerde durup gelüp geçdikde nazar nazara rast gelüp bir derece mikdârı birbirimize müşâhede

[10^b] vâkı’ oldu. Aynen biaynihî her nice ki vâkı’a âleminde görmüş idim, min gayri tefâvütin müşâhede etdim. Ba’d Hâce Ataullâh hazretlerine mülâkat idüp anlar dahî bu fakîrin ahvâlin arz eylediler. Pes Mısır havâlisinden yevmî yirmi osmânî bu fakîre vazîfe ta’yin buyurılıp, giru Ka’betullâh cânibine gidüp du’â-i devlet-i pâdişâhiye meşgûl oldum. Ondan sonra yetmiş beş senesinde giru Mısır yolundan İslambol’a teveccüh eyledim. Çünkü pâdişâ-ı âlempenâh Hazret-i Sultân Murâd Hân Manisa’da karâr buyurdılar. Fakîr dahî yetmiş altıncı senede dârûs-selâm Manisa’ya varup Cum’a günü ki sa’âdetlü Pâdişâh-ı Âlempenâh hazretleri Cum’a namâzına çıkdılar, müşâhede-i cemâl-i şerîf vâkı’ olunca biaynihî âlem-i rû’yâda gördüğüm gibi göründiler. Mekke-i Mu’azzamada gördüğüm vâkı’a muktezâsınca bir risâle yazup, Devletlü Pâdişâh hazretlerinin vâris-i saltanat olacıklarının beşâretin i’lâm idüp risâle-i mezkûreyi ol zamânda Hazret-i Pâdişâh’ın hâceleri olan İbrahim Efendi’ye virmiş idim ve ol risâlede

22 Hayır, Allah’ın seçtiğidir.

[11^a] birkaç kelime ki yazılmış idi, bunlar idi: “*Yetevella’l-mülke Murâd ba’de Selim*,²³ *âmede ez lütf-i hüddâ-yı cevâd hâtem-i ikbâl be-Sultân Murâd*,²⁴ *zıl-lun mü’ebbedun* (982) *in sâra mü’eyyeden* (994) *yasîru memdûden* (1025).²⁵ Ve bu kelâmdan anların cülûs-u hümayûnlarına işâret vâkî’ olmuş idi. Çün risâle Hazret-i İbrahim Efendi’ye verildi, bu fakîr giru Haremeyn-i Şerîfeyn cânibine müteveccih olup nice vakit Pâdişâh-ı zillî ilâhe hazretlerinin du’â-i hayırlarına meşgûl olduk. Tâ ki dokuz yüz seksen senesinin hacı zamânı erişüp edâ-yı hac etdikden sonra, ol mevsimde Şam yolundan Pâdişâh hazretlerinin bâb-ı sa’âdet-me’âblarına gitmek lâzım geldi. Çünki dârû’s-sa’âde Manisa’ya erişdim yârân-ı kadîmden bazı kimesnelere buluşup bu bendeye sâbıkda vâkî’ olan ahvâl ve ahbârdan su’âl eylediler. Pes gördüm kim vâkî’aların bazı ahvâlî ki tahkîk mesabesine varmış idi. Ol ahvâlden anların su’âline cevâb olmağa münâsib birkaç kelime anlara takrîr olundu. Ba’de takdîr-i rabbânî müsâ’adesiyle dokuz yüz seksen iki Cemaziyelâhiresinin bir Cum’a günü

[11^b] namâz vaktinde bu fakîr, Pâdişâh-ı âlempenâh hazretlerinin şeyhleri olan azîz yanında vâkî’ oldum. Namâz tamâm olup selâm virdükleri gibi bu fakîrin nazarı Hazret-i Pâdişâh-ı Zillullâh nazarına rast gelüp bir derece mikdârı nazar nazardan ayrılmadı. Pes ol hinde şol emânet ki bu fakîre işâret etmişler idi, pâdişâh-ı âlempenâh nazarında anı müşâhede idüp ve anun beşâretin Hazret-i Şeyh’e ve erkân-ı devlete erişdirdim. Andan sonra seksen iki târihinin mübârek mâh-ı Ramazânında Pâdişâh hazretlerinin cülûs-u hümayunı vâkî’ oldu, *eyyedeहु’l-llâhu te’âlâ ‘alâ a’dâ’ibi*.²⁶ Hayırhâh olan fukarâ evkâtı du’â-i hayırla sarf olunur. Andan sonra çünki şehzâde-i civân-baht Sultân Mehmed Han *tâle bekâuhu fi zillî vâlideyhi verdâhumâ ‘anhu*²⁷ tamâm-ı sa’âdetle dârû’s-sa’âdet Manisa cânibine müteveccih oldılar, fakîr ol zamânda dahî Üsküdar’a yol üzerinde muntazır olmuş idim. Çünki nazarı ol Hazret’in didârına rûşen oldu, ol tarikle ve ol sîmayla ki Mekke-i Mu’azzama’da âlem-i rü’yâda

[12^a] Sultân Selim Hân ve Sultân Murâd Hân ile müşâhede etmiş idim, biaynihî yine öyle göründi. Âlem-i vâkî’ada görülen ahvâl aynı ile evvelki minvâl

23 Selim’den sonra tahta Murad çıkıyor.

24 Kerim/cömert Allah’ın lütfü ile talih/mutluluk yüzüğü/mührü Sultan Murad’a geldi.

25 [Allah’ın] ebedi gölgesi (982) şayet [Allah tarafından] desteklenirse (994) uzatılmış olur (1025). Farsça-Arapça cümlelerin tercümesini yapan Dr. Elmin Aliyev’e teşekkür ederim.

26 Allah düşmanlarına karşı onu desteklesin.

27 Anne babasının gölgesinde kalışı uzun sürsün (anne babasının yanında çok kalsın) ve anne-babası kendisinden razı olsun.

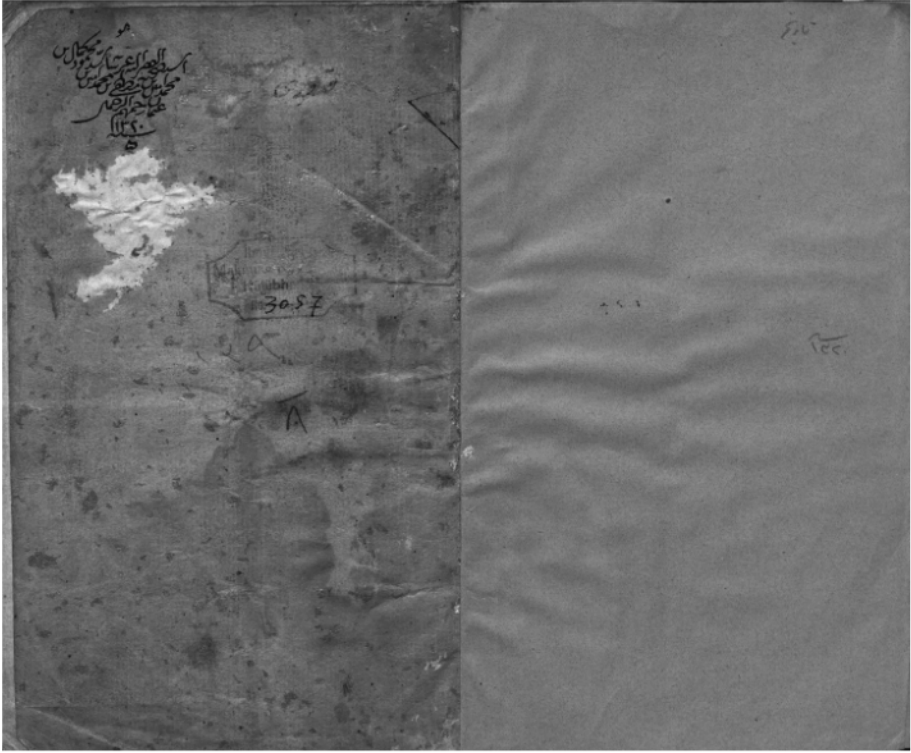
üzere âlem-i şehâdetde müşâhede olunduğuna vâki‘ olmağla sürûr idüp, ol mahalde du‘âya el kaldırıp derûn-u cândan bu kelâm bu fakîrin lisanına cârî oldu ki: “*Îlâhî ber-âver murâd-ı Muhammed fî külli yevmin bisa’din müceddedin.*”²⁸ Pes azîzlerden bir cemâ‘at ile fâtiha okuyup Hazret-i Kâdir-i Mutlak’dan taleb olundu ki bu hânedânı kıyâmete dek dünyevî ve uhrevî saltanat izzeti ile ve adl ve ihsânla mu‘ammer ve memdûd eyleye. *Âmîn âmîn âmîn bi hürmeti Seyyidi’l-evvelîn ve’l-âhirîn yâ Rabbe’l-‘âlemîn ve yâ Hayre’n-nâsirîn.*²⁹

28 Ey Allah’ım! Her gün yenilenen bir mutlulukla Muhammed’in muradını gerçekleştir.

29 Ey âlemlerin rabbi ve yardım edenlerin en hayırlısı! Öncekilerin ve sonrakilerin efendisinin hürmetine kabul eyle, kabul eyle, kabul eyle.

EK 1:

Eserin başında yer alan İbnülemin Mahmud Kemal'e ait temellük kaydı.

EK 2:

Habibullah b. Mahmud'a ait *Sergüzeştname*'nin ilk sayfası.